

MATERIŁY
**XVII MIĘDZYNARODOWEJ NAUKOWI-
PRAKTYCZNEJ KONFERENCJI**

PERSPEKTYWICZNE OPRACOWANIA
SĄ NAUKĄ I TECHNIKAMI - 2022

07 - 15 listopada 2022 roku

Volume 1

Przemysł
Nauka i studia
2022

Adres wydawcy i redakcji:
37-700 Przemyśl ,
ul. Łukasieńskiego 7

Materiały XVII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji ,
«Perspektywiczne opracowania są nauką i technikami - 2022» , Volume 1
Przemyśl: Nauka i studia -84 s.

Zespół redakcyjny:
dr hab. Jerzy Ciborowski (redaktor prowadzący),
mgr inż. Dorota
Michałowska, mgr inż. Elżbieta Zawadzki,
Andrzej Smoluk, Mieczysław
Luty, mgr inż. Andrzej Leśniak,
Katarzyna Szuszkiewicz.

**Materiały XVII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji ,
«Perspektywiczne opracowania są nauką i technikami - 2022» , 07 - 15
listopada 2022 roku po sekcjach:**

e-mail: paha@rusnauka.com

Cena 54,90 zł (w tym VAT 23%)

ISSN 1561-6916

© Kolektyw autorów , 2022

© Nauka i studia, 2022

EKONOMICZNE NAUKI

Zewnętrzna działalność gospodarcza

Залесский Б.Л.

Белорусский государственный университет

РЕГИОНЫ РАСШИРЯЮТ ПРАКТИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО

В Совместной декларации об установлении отношений всепогодного и всестороннего стратегического партнерства, принятой в сентябре 2022 года, Республика Беларусь и Китайская Народная Республика положительно оценили расширение углубленного торгово-экономического взаимодействия белорусских регионов с городами и провинциями Поднебесной. Обращаясь к задаче расширения межрегиональных связей, «которая является одной из приоритетных в развитии белорусско-китайских отношений» [1, с. 100], можно отметить успешный опыт ее решения в 2022 году такими белорусскими регионами, как Витебская, Гродненская и Брестская областями.

Так, в октябре 2022 года **Витебская область** и китайская провинция **Цзянси** подписали соглашение о сотрудничестве в сфере экономики, образования, здравоохранения, спорта и наладят контакты в торговле, науке, технике. Стороны будут взаимодействовать комплексно. Например, планируется организовать встречи по видеоконференцсвязи, на которых китайским партнерам представят ведущие предприятия Витебщины, их разработки и технологии, которые могут быть полезны и интересны компаниям из Цзянси. В частности, речь идет о совместных проектах по развитию сельского хозяйства, машиностроения, а также по темам научных парков и разработок университетов. Заметим, что два региона – белорусский и китайский – раньше уже проводили

мероприятия: конференцию по профессиональному образованию и подготовке специалистов инженерно-технического профиля, а также по вопросам борьбы с COVID-19. Кроме того, «в Наньчан – городской округ, где размещаются власти Цзянси, – регулярно курсируют контейнерные поезда, которые формирует в том числе логистическая компания из Орши. У Наньчана и Орши установлены партнерские связи, а еще у одного города провинции – Фуньчжоу – с Полоцком» [2]. Подписанное соглашение, судя по всему, поможет северному региону Беларуси и китайской провинции, расположенной на юго-востоке Китая, выйти на новый уровень отношений. В контексте данной темы интересно, что в сентябре 2022 года в рамках Года регионов Беларуси и Китая Дни Витебской области состоялись в еще одной китайской провинции – **Хэйлуцзян**, где был представлен «потенциал сотрудничества регионов-побратимов в торгово-экономической, производственной, туристической и инвестиционной сферах» [3]. К слову, в этом регионе Китая проживает более 30 миллионов человек.

А в октябре 2022 года соглашение об установлении дружественных обменах и сотрудничестве подписали также города **Гродно** и **Ланьчжоу** – административный центр китайской провинции Ганьсу, где стороны предусмотрели «углубление двустороннего взаимодействия, расширение обменов и сотрудничества между регионами в торгово-экономической, научно-технической, культурно-туристической и других сферах. Документ также направлен на укрепление дружественных связей между жителями двух городов» [4]. Напомним, что меморандум об установлении побратимских отношений между **провинцией Ганьсу** и **Гродненской областью** был подписан в 2007 году. За 15 лет между регионами заключено более 10 различных соглашений, при этом особенно динамично развивается торгово-экономическое сотрудничество. В апреле 2022 года Ганьсу и Гродненщина подписали Программу сотрудничества на 2022-2023 года, которая наполнена конкретными совместными проектами. В ней «были дополнительно проработаны те сферы, где сотрудничество еще не так активно развивается <...>. Это сельское хозяйство, туризм, обмен технологиями,

традиционная китайская медицина» [5]. Для справки заметим, что у Гродненской области подписан также договор о побратимских отношениях с **провинцией Хайнань**.

И еще один интересный пример: **Брестская область и провинция Хубэй**. В мае 2022 года стороны подписали План мероприятий по развитию торгово-экономического, научно-технического и культурного сотрудничества на 2022-2024 годы, в котором намечено развитие международного межрегионального сотрудничества по четырем основным направлениям: взаимная торговля, инвестирование, медицина, образование. В частности, в китайскую провинцию уже не первый год поставляются продукты питания и продукция деревообработки от производителей Брестчины. Но в планах – значительно расширить это взаимодействие, в том числе путем установления прямых деловых связей между субъектами хозяйствования. Так, например, речь идет об установлении инвестиционного сотрудничества между свободной экономической зоной “Брест” и предприятиями автомобильной промышленности провинции Хубэй, а также между Березовским мотороремонтным заводом и производителями дизельных двигателей в данном регионе Китая. Также «будет проработана возможность участия китайских инвесторов в реализации проектов Брестской области по организации производства установок для зарядки электромобилей, производству порошковых и жидких моющих средств на базе ОАО “Бархим”, техническому перевооружению Барановичского производственного хлопчатобумажного объединения, производству клинкерной продукции на базе Горынского комбината строительных материалов, освоению месторождения стекольных песков “Городное”» [6]. Что касается медицинской сферы, то здесь перспективы взаимодействия Брестской области и провинции Хубэй связывают с совместным производством аппаратов ультразвуковой диагностики, организацией выпуска одноразовых систем для переливания крови и медицинских растворов. Предполагается также создание центра традиционной китайской медицины на

базе Брестской областной клинической больницы, для чего здесь могут реконструировать физиотерапевтический корпус.

Литература

1. Залесский, Б. Время конкретных решений. Хроника международного сотрудничества / Б. Залесский. – LAP LAMBERT Academic Publishing, 2022. – 244 с.

2. Пушнякова, А. Торговля, наука, спорт: Витебская область подписала соглашение о сотрудничестве с китайской Цзянси / А. Пушнякова // [Электронный ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.belta.by/regions/view/torgovlja-nauka-sport-vitebskaja-oblast-podpisala-soglashenie-o-sotrudnichestve-s-kitajskoj-tszjansi-532401-2022>

3. Дни Витебской области проходят в китайской провинции Хэйлунцзян [Электронный ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.belta.by/regions/view/dni-vitebskoj-oblasti-prohodjat-v-kitajskoj-provintsii-hejlunszjan-525147-2022/>

4. Гродно и китайский Ланьчжоу подписали соглашение об установлении дружественных обменов [Электронный ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.belta.by/regions/view/grodno-i-kitajskij-lanchzhou-podpisali-soglashenie-ob-ustanovlenii-druzhestvennyh-obmenov-532444-2022/>

5. Гродненская область намерена расширить сотрудничество с китайской провинцией Ганьсу [Электронный ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.belta.by/regions/view/grodnenskaja-oblast-namerena-rasshirjat-sotrudnichestvo-s-kitajskoj-provintsiej-gansu-498323-2022/>

6. Брестская область и провинция Хубэй подписали дорожную карту сотрудничества на 2022-2024 годы [Электронный ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.belta.by/economics/view/brestskaja-oblast-i-provintsija-hubej-podpisali-dorozhnuju-kartu-sotrudnichestva-na-2022-2024-gody-503065-2022/>

Marketing i management

**Бившева Л.О., к.е.н., доцент ДДМА, Бумар Т.С. (Мн-21м),
Безсонний А.О.(ПУА21-1зм)**

Донбаська державна машинобудівна академія

СУЧАСНИЙ ДОСВІД ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ

У сучасній літературі з теорії управління немає суворо певного поняття «ефективного менеджменту», проте її аналіз дозволив виділити ряд чинників, які істотно впливають на ефективність менеджменту та раціональне управління якими здатне забезпечити досягнення намічених результатів при обмежених витратах. Ряд вчених як основний фактор, що визначає рівень ефективності менеджменту відзначають здатність системи управління пристосовуватися до зовнішнього середовища.

Управління організацією здійснюється під впливом безлічі факторів зовнішнього середовища, які можуть надавати як позитивний, так і негативний вплив на організацію. У зв'язку з цим ефективним може бути визнано тільки таке управління, яке забезпечує зменшення негативного впливу факторів довкілля та реалізацію можливостей, що виникають в оточенні організації, та які здатні забезпечити зміцнення її конкурентних позицій.

Визначальним впливом на ефективність менеджменту організації надають знання, досвід, здібності, компетентність, цінності керівника. Провідна роль цих чинників визначається тим, що за змістом управлінська праця є процесом прийняття управлінських рішень.

Ефективність менеджменту також багато в чому визначається такими чинниками, як цінності та стиль управління.

У практиці ведення управлінської діяльності з оцінки її ефективності та результативності зазвичай застосовують такі показники, як рентабельність, прибутковість, ліквідність. Для розрахунку цих основних показників

використовують інформацію з офіційної звітної документації підприємства. Однак, не завжди розрахунок саме цих показників дає змогу бачити повну картину стану організації в цілому. Дедалі частіше з метою оцінки управлінської діяльності використовують системи показників, а не розрахунок окремих величин.

Система показників є комбінацією окремих розрахункових значень, які об'єднуються за загальними ознаками й у результаті становлять єдиний логічний ланцюжок. Як правило, обрані для дослідження показники вибудовуються в піраміду, вершину якої займає найбільш значуща для конкретного підприємства розрахункова величина. Так, система показників, яка дозволяє найточніше оцінити стан управлінської сфери на тому чи іншому підприємстві, має відповідати таким умовам:

- надавати розкриту інформацію про фінансове та економічне становище компанії в кількісному вираженні;
- забезпечувати різнобічне дослідження діяльності підприємства;
- виступати як інструмент для постійного контролю руху до намічених цілей;
- забезпечувати компактність оцінної інформації, яка має ущільнюватися, стає більш змістовною у міру спрямування до вищих рівнів управлінської системи;
- постачати оцінну інформацію для можливості розробки оперативних планів, що дозволяють швидшими темпами досягати основних цілей.

Таким чином, для отримання кращого результату у вивченні всіх складових управлінської системи, на кожному підприємстві використовується індивідуальна система показників, яка більшою мірою відповідає сфері його діяльності та поставленим завданням. Визначення рівня результативності управлінської системи якимось одним показником практично неможливе. Саме тому важливо розробити цілу систему показників, з допомогою якої можна точніше вивчити діяльність підприємства як у прямих напрямках, і по непрямым.

Ewidencja i audyt

Цой А.Р., Разливаева Л.В.

Карагандинский университет КАЗпотребсоюза, Казахстан

УПРАВЛЕНИЕ СЕБЕСТОИМОСТЬЮ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Себестоимость – это все затраты, понесенные предприятием на производство и реализацию (продажу) продукции или услуги. Себестоимость напрямую влияет на прибыль компании, а также на величину рентабельности.

Принципы, определяющие сущность себестоимости:

1. включение в себестоимость продукции использованных средств производства и затрат на оплату труда
2. отражение в полной (коммерческой) себестоимости и расходов на реализацию продукции
3. ограничение круга издержек производства затратами, которые связаны с осуществлением хозяйственной деятельности предприятия
4. отражение в полной (коммерческой) себестоимости всех расходов, независимо от их целесообразности в условиях данного производства
5. отражение в полной (коммерческой) себестоимости расходов, связанных с использованием природных ресурсов.

Себестоимость продукции – это денежное выражение непосредственных затрат предприятия на производство и реализацию продукции.

Себестоимость продукции рассчитывается по формуле:

Себестоимость продукции = затраты на 1 единицу продукции * объем продукции

Исчисление себестоимости продукции предприятию необходимо для:

1. оценки выполнения плана по данному показателю и его динамики
2. определения рентабельности производства и отдельных видов

продукции

3. выявления резервов снижения себестоимости продукции
4. определения цен на продукцию.

Себестоимость классифицируется на следующие виды:

1. Цеховая себестоимость, состоящая из издержек всех отделов организации, направленных на производство нового товара
2. Производственная себестоимость имеет в своем составе цеховую себестоимость, включая также общие и целевые расходы
3. Полная себестоимость, включает в себя помимо производственных затрат, расходы по подготовке готовой продукции к реализации и расходы по продажам.

Управление себестоимостью продукции на предприятии предполагает качественное выполнение всех функций управления, к которым относятся:

- прогнозирование и планирование;
- организация;
- анализ;
- учет;
- контроль;
- координация и регулирование.

Нами сделан анализ управления себестоимостью продукции в ТОО«Завод ЖБК».

Основной целью деятельности является насыщение рынка производимой продукцией и предоставляемыми услугами, получение прибыли. Основной вид деятельности – производство изделий из бетона, цемента и гипса.

В перечень выпускаемой продукции входят: плиты пустотного настила, брусковые перемычки, сваи, ФБС и фундаментальные подушки ФЛ, лестничные марши и площадки, вентиляционные блоки, колонны, ригели и прогоны, элементы колодцев, лотки и элементы теплокамер, бордюры.

Проведенный анализ финансово-хозяйственной деятельности показал, что в 2021 году у предприятия возросла выручка, чистая прибыль, а так же себестоимость продукции.

В 2019 году себестоимость фактическая на 42,1% превышает плановую себестоимость. В 2020 году ситуация выглядит наоборот. В связи с падением оборота предприятия, себестоимость резко сокращается. В 2021 вновь себестоимость увеличивается и превышает плановое значение в 2,3 раза.

Предприятие для учета себестоимости применяет на сегодняшний день устаревшее программное обеспечение. В этой связи, необходимо предложить рекомендации по совершенению процесса управления себестоимостью продукции.

Для совершения управления себестоимостью продукции в ТОО«Завод ЖБК» на наш взгляд следует внедрить информационные технологии нового поколения на основе систем автоматизированного проектирования Pro/ENGINEER, моделирования технологических процессов eM-Planner, планирования производства eM-Plant. Таким образом, внедрение нового программного обеспечения позволит предприятию увеличить выручку от производимой продукции. Предприятие ТОО«Завод ЖБК» будет работать с большей эффективностью, если усовершенствуется политика управления себестоимости высшим руководством.

Нами разобрана задача управление себестоимостью на предприятии

Пример 1. Рассчитать цеховую, производственную и полную себестоимость продукции, если в расчете на одно изделие затраты составили: — 4800 тенге., заработная плата с начислениями — 3960 тенге., амортизация оборудования — 840тенге., топливо и энергия — 672 тенге, административные расходы — 4200 тенге., брак — 240 тенге., расходы на рекламу — 432 тенге.

Решение

1. Определим цеховую себестоимость как сумму затрат на сырье и материалы, заработную плату с начислениями, топливо и энергию, амортизацию

оборудования :

$$4800 + 3960 + 840 + 672 = 10272 \text{ тенге.}$$

2. Определим производственную себестоимость как сумму цеховой себестоимости и потерь от брака:

$$10272 + 240 = 10512 \text{ тенге.}$$

3. Определим полную себестоимость продукции как сумму производственной себестоимости и непроизводственных расходов:

$$10512 + 4200 + 432 = 15144 \text{ тенге.}$$

Ответ: Цеховая стоимость составила 10272 тенге, производственная себестоимость 10512 тенге, коммерческая себестоимость 15144 тенге.

Список литературы:

1. Каверина О.Д. Управленческий учет: система, методы, процедуры- М.:Финансы и статистика..-350с.
2. Тайгашинова К.Т. Управленческий учет. Алматы: Экономика, 2008.
3. <https://cdb.kz/sistema/>
4. <https://zjbk.kz>

Кыздарбекова А.Т., Разливаева Л.В.

Карагандинский университет КАЗпотребсоюза, Казахстан

ПОСТОЯННЫЕ И ПЕРЕМЕННЫЕ ЗАТРАТЫ В УПРАВЛЕНЧЕСКОМ УЧЕТЕ

В соответствии с Международными стандартами бухгалтерского учета расходы включают в себя убытки и затраты, которые возникают в ходе основной деятельности предприятия. Они, как правило, принимают форму оттока или уменьшения актива. Расходы признаются в отчете о прибылях и убытках на основании непосредственной связи между понесенными затратами и поступлениями по определенным статьям дохода. Издержками производства называют затраты, которые связаны с производством и обращением произведенных товаров. Издержки необходимо классифицировать для моделирования экономических ситуаций, оценки хозяйственных процессов и их результатов, т.е. разделить по некоторым признакам и объединить в типовые группы.

Если представить издержки как экономические элементы, то из них можно будет выделить: расходы на основное производство (на сырье, энергию и пр.);
расходы на оплату труда; отчисления от заработной платы;
амортизационные отчисления; прочие расходы.

Более детальным способом выяснить понятие, состав и виды издержек производства будет составление калькуляции затрат предприятия.

По статьям калькуляции издержки разделяют на: покупное сырье и материалы;
полуфабрикаты, комплектующие, производственные услуги;
энергоносители;

расходы на оплату труда основного производственного персонала; отчисления от этой же заработной платы; затраты на подготовку развитие производства;

общепроизводственные затраты – расходы производственного характера, которые нельзя полностью и точно отнести на определенные подразделения;

цеховые расходы – категория затрат на операции, связанные с конкретным производственным подразделением;

административные расходы – расходы, связанные с обеспечением и обслуживанием всей организации: управление, некоторые вспомогательные службы;

коммерческие (непроизводственные) расходы – все, что связано с рекламой, продвижением товара, послепродажным обслуживанием, поддержанием имиджа предприятия и продукции и т.п.

Особенно часто издержки разделяют на:

- постоянные – не зависящие от объема производства в конкретный период;
- переменные – размер которых прямо привязан к величине выпуска.

Заметим, что такое разделение справедливо только при рассмотрении относительно краткосрочного периода. В долгосрочном же все издержки имеют свойство становиться переменными. Некоторые затраты включают в себя как переменную, так и постоянную составляющую. Такие затраты обычно называют совокупными. Явным примером этих затрат могут служить затраты на обслуживание оборудования. В них включаются плановые виды обслуживания (постоянная составляющая), проводимые при любом уровне активности, и переменная составляющая, которая напрямую зависит от уровня активности. Общие затраты на оплату труда работников отдела сбыта могут включать как фиксированные оклады, так и переменное комиссионное вознаграждение. Если, например, заработная плата рабочим начисляется на сдельной основе, т. е. в зависимости от количества единиц, которые они произведут, то заработная плата относится к переменным затратам. Заработная

плата будет отнесена к постоянным затратам в случае, если в трудовом соглашении установлен фиксированный годовой размер оплаты труда работника, оговорены условия невозможности увольнения и перевода на другой участок в случае остановки производства.

Переменные затраты - их общая сумма меняется прямо пропорционально изменениям объёма производства (реализации) продукции. При этом удельные (на единицу продукции) переменные затраты остаются неизменными на протяжении определённого релевантного промежутка времени. Примерами переменных затрат являются:

- Затраты на основные материалы (которые составляют основу изготавливаемой продукции).
- Затраты труда основных производственных рабочих.
- Некоторые производственные накладные расходы, такие, как затраты на вспомогательные материалы (обтирочные, смазочные и т.п.), электроэнергию.
- Расходы на доставку продукции покупателям.
- Амортизация производственного оборудования (при использовании метода амортизации на основе единиц продукции).

Рассмотрим переменные затраты на примере компании занимающейся производством горно-шахтного оборудования ТОО «Альтаир»

Допустим, ТОО «Альтаир» приобретает для каждой выпускаемой подземной самоходной установки «Explorer» рулевое колесо стоимостью 60 у.е.. В этом случае общая величина затрат на данный компонент составит общее количество произведенных подземных самоходных установок, умноженное на 60 у.е.. Таким образом, совокупная величина затрат на рулевые колеса является примером переменных затрат, так как она увеличивается пропорционально увеличивающемуся количеству произведенных подземных самоходных установок.

Другим примером переменных затрат могут служить комиссионные вознаграждения за продажу в размере 5% с каждого доллара полученного

дохода. Необходимо отметить, что переменные затраты также называют пропорциональными затратами. В обоих примерах переменные затраты на единицу продукции (работы) оставались неизменными, изменялось лишь общая сумма переменных затрат.

Постоянные затраты - их общая сумма не изменяется при изменении объёма производства (реализации) продукции на протяжении определённого релевантного промежутка времени. При этом удельные (на единицу продукции) постоянные затраты меняются, поскольку общая сумма постоянных затрат за период делится на объём произведённой (реализованной) продукции за этот период. Примерами переменных затрат являются: фиксированная плата за аренду помещений, оборудования, транспортных средств; заработная плата административного и управленческого персонала; амортизация основных средств и нематериальных активов (при использовании прямолинейного, равномерного метода начисления амортизации).

Например, если в текущем году на заводе «Альтаир» было собрано 10 тыс. подземных самоходных установок, величина постоянных затрат в расчете на одну самоходку составит 2 тыс. (20 млн/10 тыс. шт.). Если же в течение года будет собрано 50 тыс. самоходов, то величина постоянных затрат в расчете на единицу продукции составит всего лишь 400 (20 млн/50 тыс. шт.)

Следует сказать, что выбор управленческого решения в большинстве случаев базируется на переменных затратах. В отечественной бухгалтерской практике нет необходимости из суммы совокупных затрат выделять переменные затраты. Например, МСФО №2 «запасы» рекомендует организациям обеспечить учет и распределять постоянные накладные расходы и переменные накладные расходы отдельно. Чтобы принять это предложение, следует общую сумму накладных расходов разделить на две составляющие. Казалось бы, это является сложной и объёмной работой, но в управленческом учете есть несколько методов распределения совокупных затрат на составляющие (инженерный метод, графический метод, метод наибольших и наименьших значений, метод проверки

счетов), зная которые можно с достаточной степенью точности производить распределение смешанных затрат.

Список литературы:

1. Ч. Хорнгрен, Ш. Датар Управленческий учет, 10-е издание 2007-968с.
2. Каверина О.Д. Управленческий учет: система, методы, процедуры- М.:Финансы и статистика.-2003.-350с.
3. Шеремет А. Управленческий учет. Учебное пособие - М.: ФБК-Пресс, 2004 - 512с.
4. Международный стандарт финансовой отчетности.

Мадиева Куралай Сагнаевна

э.ғ.к., профессор, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті «Бухгалтерлік есеп және аудит»

кафедасының аға оқытушысы, Қазақстан Республикасы

Ерғали Дильназ Ғалымжанқызы

Қазтұтынуодағы Қарағанды университетінің «Есеп және аудит» оқыту бағдарламасының 3 курс студенті,

Қазақстан Республикасы

ҮСТЕМЕ ШЫҒЫСТАРДЫ ЕСЕПКЕ АЛУМЕН ТАРАТУДЫҢ ӘЛЕМДІК ӘДІСТЕМЕСІ

Аннотация: Отандық тәжірибеде үстеме шығыстарды бөлу көбінесе өнімнің өзіндік құнын есептеу үшін жүзеге асырылды, ал бухгалтерлік есептің Батыс моделінде өндірістік үстеме шығыстарды бөлу қаржылық нәтижені анықтауға көбірек бағытталған, сондықтан үстеме шығыстардың түріне байланысты есептен шығарылады.

Бұл мақаланың мақсаты - үстеме шығыстарды есепке алумен таратудың халықаралық әдістемесін ашып қарастырып, артықшылықтар мен кемшіліктерін талдау болып табылады.

Түйін сөздер: шығын тасымалдаушылар, тікелей әдіс, қадамдық әдіс, қайыра бөлу немесе қайта бөлу әдісі, теңдіктер жүйесі әдісі, бөлу базасы.

Қазіргі таңда, шығындарды төмендетуге, барлық шығындарды және жекелеген қызмет көрсету түрлерінің рентабелділігін дәл өлшеуге мүмкіндік беретін жүйені әзірлеуге көп назар аударылды. Көптеген шығындар арасында үлесі зор кешенді шығыстар болып үстеме шығыстар табылады.

Үстеме шығындар бұл өнімді немесе қызметті құрумен тікелей байланысты емес тұрақты кәсіпкерлік шығындар. Бұл бюджеттік жоспарлау үшін, сонымен қатар компания өз өнімдері немесе қызметтері үшін пайда табу үшін қанша қаражат жұмсау керектігін анықтау үшін де маңызды. Қысқаша айтқанда, үстеме шығындар – бұл белгілі бір өнімге немесе қызметке тікелей қатысы жоқ, ал бизнесті басқару мен қолдауға жұмсалатын кез келген шығындар [1, 53 б.].

Әдетте, үстеме шығындарды бөлуді бухгалтерлер әр түрлі кестелік формаларды (графиктерді) қолдана отырып, бос парақта жүзеге асырады. Алайда, үстеме шығындарды бөлудің бұл рәсімі әр есепті кезеңде тұрақты сипатта болатын және міндетті болып табылатын, сондай – ақ жалпы әдіснамалық рәсімдерге жататын мерзімді жұмыс екенін ескеру қажет. Бұдан басқа, үстеме шығыстар тұрақты және мерзімді сипатта болады, бұл үстеме шығындарды бөлу бойынша тиісті бірыңғай есепке алу тіркелімін әзірлеуді талап етеді.

Отандық тәжірибеде үстеме шығындарды бөлу көбінесе өнімнің өзіндік құнын есептеу үшін жүзеге асырылды, ал бухгалтерлік есептің Батыс моделінде өндірістік үстеме шығындарды бөлу қаржылық нәтижені анықтауға көбірек бағытталған, сондықтан үстеме шығындардың түріне байланысты есептен шығарылады.

Шығын тасымалдаушылар – шығындар деңгейіне әсер ететін себептер, олар оң және кері әсер етуі мүмкін. Шығын тасымалдаушылар үстеме шығыстардың көлеміне әсер етеді және олар үстеме шығындарды ақырғы өнім арасында бөлуге бағытталған[2, 63 б.].

Тарату әдістерінің барлығы дерлік үстеме шығындардың пропорционалды және пропорционалды емес тарату әдістеріне бөлінеді.

Кәсіпорында қалыптасқан шығындардың нақты деректері негізінде шығындардың әр түрі бойынша шығын тасымалдаушылар мен үстеме шығындарды тарату коэффициенттері анықталады. Бұл коэффициент таратуға негізделген шығындардың жалпы сомасын тасымалдаушы ретінде алынған соммалық факторға бөлу арқылы анықталады. Бұл коэффициент үстеме шығындарды пропорционалды бөліп тарату үшін қолданылады [3, 97 б.].

Халықаралық тәжірибеде үстеме шығындарды таратудың 4 әдісі қарастырылған:

Тікелей әдіс;

Қадамдық әдіс;

Қайыра бөлу әдісі;

Теңдіктер жүйесі әдісі[4, 41 б.].

Бөліп тарату әдісіне мысал: Компания 4 бөлімшеден тұрады. Осы бөлімшелер арасындағы қарым қатынас келесідей болады.

<i>Бөліп тарату базасы</i>	Қызмет көрсетуші бөлімшелер	Қызмет көрсетуші бөлімшелер	Өндірістік бөлімшелер	Өндірістік бөлімшелер	<i>Барлығы</i>
А бөлімшесі	0 %	20%	50%	30%	100%
В бөлімшесі	50%	0%	10%	40%	100%

Қызмет көрсетуші бөлімшелерінде 10 000 теңге үстеме шығындарын өндірістік бөлімшелері арасында әр түрлі әдістер арқылы бөліп таратуды қарастырамыз.

Мысал 1: Тікелей бөлу әдісі – бұл әдіс өзара қызмет көрсетуші бөлімшелердің шығындарын өндірістік бөлімшелер арасында қолма қол бөліп таратумен сипатталады.

<i>Бөліп тарату базасы</i>	Қызмет көрсетуші бөлімшелер	Қызмет көрсетуші бөлімшелер	Өндірістік бөлімшелер	Өндірістік бөлімшелер	<i>Барлығы</i>
А бөлімшесі	0	0	50%	30%	80%
В бөлімшесі	0	0	10%	40%	50%
	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>X</i>	<i>Y</i>	<i>Барлығы</i>
Шығындар	10 000	10 000	0	0	20 000
А бөлімшесі	-10 000	0	6 250	3 750	0
В бөлімшесі	0	-10 000	2 000	8 000	0
Бөліп тарату нәтижесі	0	0	8 250		

Мысал 2: Қадамдық әдіс – бұл әдіс бойынша шығындар сомасы басым бөлімшенің шығындарын алдымен бөлуден басталады. Аталған шығындар бөлімшелер арасында көрсетілетін қызметке пропорционалды бөлінеді. Ал басқа қалған қызмет көрсетуші бөлімшелердің шығындары тек өндірістік бөлімшелер арасында бөлінеді.

<i>Бөліп тарату базасы</i>	Қызмет көрсетуші бөлімшелер	Қызмет көрсетуші бөлімшелер	Өндірістік бөлімшелер	Өндірістік бөлімшелер	<i>Барлығы</i>
А бөлімшесі	0	20%	50%	30%	100%
В бөлімшесі	0	0	20%	80%	100%
	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>X</i>	<i>Y</i>	<i>Барлығы</i>
Шығындар	10 000	10 000	0	0	20 000
Қадам 1					
А бөлімшесі	-10 000	2 000	5 000	3 000	0
	0	12 000	5 000	3 000	20 000
Қадам 2					
В бөлімшесі	0	-12 000	2 400	9 600	0
Бөліп тарату нәтижесі	0	0	7 400	12 600	20 000

Мысал 3: Қайта бөлу әдісі - әр қызмет көрсетуші бөлімшелердің үстеме шығындарын кезек бойынша өндірістік және қызмет көрсетуші бөлімшелер арасында пайдаланудың бағалық деңгейі негізінде бөліп тарату. Бұл процесс үстеме шығындардың сомасы ең аз мөлшерге жеткенге дейін қайталанады[5, 91 б.]..

<i>Бөліп тарату базасы</i>	Қызмет көрсетуші бөлімшелер	Қызмет көрсетуші бөлімшелер	Өндірістік бөлімшелер	Өндірістік бөлімшелер	<i>Барлығы</i>
А бөлімшесі	0	20%	50%	30%	100%
В бөлімшесі	50%	0	10%	40%	100%
	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>X</i>	<i>Y</i>	<i>Барлығы</i>
1-бөлу					
Шығындар	10 000	10 000	0	0	20 000
А бөлімшесі	-10 000	2 000	5 000	3 000	0
В бөлімшесі	5 000	-10 000	1 000	4 000	0
	5 000	2 000	6 000	7 000	20 000
2-бөлу					
Шығындар	5 000	2 000	6 000	7 000	20 000
А бөлімшесі	-5 000	1 000	2 500	1 500	0

<i>Бөліп тарату базасы</i>	Қызмет көрсетуші бөлімшелер	Қызмет көрсетуші бөлімшелер	Өндірістік бөлімшелер	Өндірістік бөлімшелер	<i>Барлығы</i>
В бөлімшесі	1 000	-2 000	200	800	0
	1000	1 000	8 700	9 300	20 000
3-бөлу					
Шығындар	1 000	1 000	8 700	9 300	20 000
А бөлімшесі	-1 000	200	500	300	0
В бөлімшесі	500	-1 000	100	400	0
	500	200	9 300	10 000	20 000
4-бөлу					
Шығындар	500	200	9 300	10 000	20 000
А бөлімшесі	-500	100	250	150	0
В бөлімшесі	100	-200	20	80	0
	100	100	9 570	10 230	20 000
5-бөлу					
Шығындар	100	100	9 750	10 230	20 000
А бөлімшесі	-100	20	50	30	0
В бөлімшесі	50	-100	10	40	0
	50	20	9 630	10 300	20 000
6-бөлу					
Шығындар	50	20	9 630	10 300	20 000
А бөлімшесі	-50	10	25	15	0
В бөлімшесі	10	-20	2	8	0
	10	10	9 657	10 323	20 000
7-бөлу					
Шығындар	10	10	9 657	10 323	20 000
А бөлімшесі	-10	2	5	3	0
В бөлімшесі	5	-10	1	4	0
	5	2	9 663	10 330	20 000
8-бөлу					
Шығындар	5	2	9 663	10 330	20 000
А бөлімшесі	-5	1	2,5	1,5	0
В бөлімшесі	1	-2	0,2	0,8	0

<i>Бөліп тарату базасы</i>	Қызмет көрсетуші бөлімшелер	Қызмет көрсетуші бөлімшелер	Өндірістік бөлімшелер	Өндірістік бөлімшелер	<i>Барлығы</i>
	1,00	1,00	9 666	10 332	20 000
9-бөлу					
Шығындар	1	1	9 666	10 332	20 000
А бөлімшесі	-1	0,2	0,5	0,3	0
В бөлімшесі	0,5	-1	0,1	0,4	0
	0,50	0,20	9 666	10 333	20 000
10-бөлу					
Шығындар	0,50	0,20	9 666	10 333	20 000
А бөлімшесі	-0,5	0,1	0,25	0,15	0
В бөлімшесі	0,1	-0,2	0,02	0,08	0
Бөліп тарату нәтижесі	0	0	9 667	10 333	20 000

Мысал 4: Теңдіктер жүйесі әдісі-бұнда тұтыну бағамы математикалық теңдік түрінде көрсетіледі.

<i>Бөлу базасы</i>	Қызмет көрсетуші бөлімшелер	Қызмет көрсетуші бөлімшелер	Өндірістік бөлімшелер	Өндірістік бөлімшелер	<i>Барлығы</i>
А бөлімшесі	0%	20%	50%	30%	100%
В бөлімшесі	50%	0%	10%	40%	100%

Бұған сәйкес теңдіктер жүйесі келесідей болады:

$$A=10\ 000+0,5B$$

$$B=10\ 000+0,2A$$

$$B=10\ 000+0,2(10\ 000+0,5B)=10\ 000+2\ 000+0,1B=12\ 000+0,1B$$

$$B=12\ 000/(1-0,1)=12\ 000/0,9=13\ 333$$

$$A=10\ 000+0,5*13\ 333=16\ 667.$$

Аталған әдістердің әрқайсысы әр түрлі нәтиже береді. Үстеме шығындарды бөлу әдістерін дұрыс таңдау нәтиженің нақтылығына ғана емес,

сондай-ақ бөліп таратудың нақты схемасына, компанияның құрылымы мен өнімнің ассортиментіне де байланысты.

Әдіс	Әдістің мақсаты	Артықшылықтары	Кемшіліктері
Тікелей бөліп тарату әдісі	Қызмет көрсетуші бөлімшелердің шығындарын өндірістік бөлімшелерге тура бөліп тарату	Қарапайымдылығы	Қызмет көрсетуші бөлімшелердің бір-біріне жасаған қызметі есепке алынбайды, нақты емес
Қадамдық бөліп тарату әдісі	Қызмет көрсетуші бөлімшелердің шығындарын қадам бойынша тарату	Тікелей әдіске қарағанда неғұрлым нақтырақ	Күрделі
Қайта бөлу әдісі	Үстеме шығындардың мөлшерін минималды деңгейге жеткізу	Максималды нақты	Есептеудің көп қайталануы
Теңдіктер жүйесі әдісі	Сызықты теңдіктер жүйесі негізінде бөліп тарату	Максималды нақты	Математикалық есептеуге күрделі әрі қиын
Өзара бөліп тарату әдісі	Теңдіктер жүйесі негізінде бөліп тарату	Максималды нақты	Математикалық есептеуге күрделі әрі қиын

Әрине, бұл төрт әдістің біреуін қолдану, ол бухгалтердің қайсысы тиімді деп санағанымен байланысты болады. Дегенмен, көп авторлар тікелей бөліп тарату әдісін әдетте сынға алады. Бұл әдістердің әрқайсысының өз артықшылықтары мен кемшіліктері бар. Біз қандай да бір кәсіпорынға - қадамдық әдісті ұсынамыз— өйткені бұл әдіс бойынша шығындар сомасы басым бөлімшенің шығындарын алдымен бөлуден басталады. Аталған шығындар бөлімшелер арасында көрсетілетін қызметке пропорционалды бөлінеді. Ал басқа қалған қызмет көрсетуші бөлімшелердің шығындары тек өндірістік бөлімшелер арасында бөлінеді де тура көрсетіледі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мадиева Қ.С., Разливаева Л.В. Басқару есебі. Оқу құралы. – Қарағанды: ҚҚУ, 2022.-175 б.
2. Друри К. Управленческий и производственный учет / Пер с англ. Учебник- М.:ЮНИТИ-ДАНА, издание 9, 2013.
3. Астафьева И.В. Управленческий учет. Первый уровень.- Алматы: ТОО «Издательство LEM», 2012.- 514 с.
4. Хорнгрен Ч. Управленческий учет / Ч. Хорнгрен. - 10-е изд. - СПб. : Питер, 2008. - 1008 с. - (Бизнес-класс)
5. Аврова И.А. Управленческий учет. – М.: Бератор-Пресс, 2012.

FILOLOGICZNE NAUKI

Metodyka wykładania języka i literatury

Байузакова А.К.

Старший преподаватель

АО «НЦПК «Өрлеу»

Института профессионального развития

по Алматинской области

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ ДОСТИЖЕНИЯ ОЖИДАЕМЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА.

Если мы говорим, что «Образованное поколение-это будущее страны», то известно, что фундамент образования закладывается в начальной школе. Различные предметы в начальной школе вносят большой вклад в развитие знаний и познавательных способностей учащегося. Процесс преобразования учебного процесса, призыв к новаторству приводит к заинтересованности учителей, творческому поиску, качественному, планомерному и планомерному проведению уроков. Наша главная цель научить всестороннему развитию ума и способам мышления, анализировать, сравнивать, наблюдать и делать выводы. Одним из видов такой технологии является технология «Обучение через игру». Роль игр в обучении и воспитании детей рассматривалась в педагогике и раньше, и сейчас.

Игра — это и обучение, и работа для детей. Игра является и формой, и методом обучения в образовательном процессе, в то же время игра может быть использована как взаимосвязанная технология совместной учебной деятельности учителя и учащихся. Если основной деятельностью младших школьников до прихода в школу является игра, то в процессе обучения и воспитания они должны постепенно переходить от игры к обучению. Он реализуется через различные игры, которые используются на уроке. Игра не

ТОЛЬКО УЧИТ ДЕТЕЙ ПРЕОДОЛЕВАТЬ ВОЗНИКАЮЩИЕ В ЖИЗНИ ТРУДНОСТИ, НО И РАЗВИВАЕТ ОРГАНИЗАТОРСКИЕ СПОСОБНОСТИ.

Во время игры у школьника развивается мышление, улучшается способность говорить, он учится общаться, у него поднимается настроение, школьник не скучает, увеличивается словарный запас. Улучшается качество уроков, повышается интерес к предмету, учащиеся стремятся логически мыслить, формируется умение поддерживать порядок, способность к запоминанию. Независимо от возраста человека, то есть от детства до старости, человеком движет потребность в игре. И мышление маленького ребенка развивается через игру. В процессе игры формируются нравственные качества, отношение к жизни и интерес. Через игру можно эффективно вовлечь в занятия учащихся, которые плохо учатся в классе. В ходе игры будет много возможностей усвоить грамматические определения и языковые нормы. Устраняется диктаторская роль учителя на уроке, учащиеся становятся более заинтересованными в партнерстве, сотрудничестве, совместной работе. В процессе игры формируются нравственные качества ребенка, отношение к жизни, интерес. С помощью игры можно эффективно вовлечь в занятия учащихся, которые плохо учатся. Главная цель и обязанность любого учителя - обеспечить качественное образование учащихся, всестороннее оздоровление, повысить их интерес к учебе.

По результатам анкетирования одним из самых трудных для детей учебных предметов является русский язык. А, следовательно, не всегда «неинтересным» для учащихся. Поэтому одной из важных задач для учителя является не только обучение русскому языку, но и привитие интереса к данному предмету. В этом ему могут помочь дидактические игры.

Игры, игры-путешествия, игры-спектакли, игры-экскурсии – вот далеко не полный перечень того, что позволяет сделать урок интересным, доступным, помогает усвоить знания, повысить эффективность урока. В пути мы делаем остановки, на которых детей ожидают герои любимых сказок. Они дают задания, и, чтобы попасть на следующую станцию, малышам нужно их выполнить. Во время путешествий ставлю, прежде всего, учебные и

развивающие цели: развитие логического мышления, речи, творческого воображения, смекалки. Этому помогают игры: «Одним словом», «**Все наоборот**», «**Замени букву**», «**Кто соберет в дорогу больше вещей**», «**Цирк**», «**Собери букет**», «**Пирамидка**», «**Магазин**». Принимая участие в этих играх, дети проявляют большую активность, так как все хотят быть покупателями, пассажирами, машинистами.

Игра «Одним словом».

Цель: активизировать словарный запас детей, развивать умение обобщать. Учащимся предлагается заменить сочетания слов и предложения одним словом, имеющим слоги ча, ща, чу.щу.

1. Обрубок дерева - ... (чурбан).
2. Шестьдесят минут-... (час).
3. Густой частый лес- ... (чаща)
4. Хищная рыба с острыми зубами - ... (щука).
5. Из чего делают тяжелые сковородки -... (чугун).
6. Прикрывать глаза от солнца - ... (щуриться).
7. Сосуд с ручкой и носиком для кипячения воды или заваривания чая - ... (чайник) .

Игра «Все наоборот»

Учитель предлагает детям заменить предложенные им словосочетания типа существительное + существительное на другое так, чтобы одно из слов включало в свой состав сочетание -чн-.

Игрушка	для	елки-...	(елочная	игрушка)
Герой	сказки-	...	(сказочный	герой)
Сок	яблока-...		(яблочный	сок)
Суп	из	молока	-... (молочный	суп)
Варенье	из	клубники-...	(клубничное	варенье)
Каша	из	гречки-...	(гречневая	каша)
Вода	из	речки-...	(речная	вода)
Скважина в замке -... (замочная скважина)				

Мука из пшеницы -... (пшеничная мука) и т.п.

Игра «Замени букву»

Цель: активизировать умственную деятельность учащихся, развивать орфографическую и фонетическую зоркость, внимательность, логическое мышление.

Детям предлагается исходное слово с орфограммой, они изменяют в нем последовательно либо один, либо два звука, сохраняя при этом сочетание –чк-, и получают новые слова. Выигрывает тот, кто составит наибольшее количество слов.

дочка ручка

бочка речка

ночка свечка

кочка печка

точка почка

тучка дочка

тачка ночка

В своей практике я подбираю такие игры или вношу в них изменения так, чтобы они способствовали развитию мышления, создавали ситуации проблемы, успеха, условия для дифференцированного обучения. Чтобы игра выполняла задачу художественного воспитания, я применяю на уроках на уроке яркие красочные рисунки, художественно оформленные игрушки, демонстрационный раздаточный материал.

Таким образом, для того, чтобы игровая технология выполняла свои функции и решала педагогические цели, необходимо тщательно проработать организационные и содержательные аспекты создания игровых групп, распределения в них ролей с учетом не только игровых, но и целевых интересов группового взаимодействия. Это дает возможность рационально использовать преимущества и развивающий потенциал игрового моделирования.

HISTORIA

Оспанова К.Ж.

*С.Сейфуллин атындағы ЖББМ, Қарағанды облысы, Нұра ауданы,
Ахмет ауылы, Қазақстан*

С.Ж. АСФЕНДИЯРОВ ЖӘНЕ ОНЫҢ ОТАНДЫҚ ТАРИХ ҒЫЛЫМЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ

Санжар Асфендияров - қазақ ұлттық зиялыларының жарқын өкілі. С.Асфендияровтың өмірі мен шығармашылығы туралы көптеген басылымдарда оның ғылыми, ғылыми-көпшілік және публицистикалық мұрасы қарастырылған. Бұл ең алдымен «Қазақстанның ежелгі дәуірден бергі тарихы», «Қазақ тарихының очеркісі», «Қазақстанның өткені дереккөздер мен материалдарда», «Исламның пайда болу себептері», «Шығыстағы ұлттық-революциялық қозғалыстардың тарихы» және т.б. іргелі еңбектер, ұлттық мәселеге, ауыл шаруашылығындағы социалистік өзгерістерге, 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілістің себептері, тарихқа арналған көптеген мақалалар бар, барлығы жүзге жуық жұмыс.

С.Ж. Асфендияровты 1935 жылы «С.Джафаров» бүркеншік атымен жарияланған «Бейбітшілік шатыры» әңгімесінің авторы деп айтуға толық негіз бар. Кітапта 1907 жылдан бастап Түркістан тарихының бетбұрыс кезеңіне қатысты оқиғалар қамтылды. «Бейбітшілік шатырының» орталық фигурасы- Аббас аға ұсақ буржуазиялық ортаның өкілі, Ираннан шыққан. Ресейге сауда жасағысы келіп, ол революциялық оқиғалардың құйынына түседі. Кітапта Аббас ағаның бабизм мен бехаизм идеяларына деген құштарлығынан (мүшелері Құран мен шарифат заңдарын мойындамаған, барлық адамдардың теңдігін, олардың құқықтарын қорғауды және ғылым мен дінді біріктіру идеясын уағыздаған діни секталар) оның революциялық көзқарастарын қабылдағанға дейінгі көзқарастарының эволюциясы жазылған. Әңгіменің кең «географиясы» – Тегеран мен Шираздан Мәскеу мен Ленинградқа дейін, кейіпкерлердің ұлттық,

таптық және әлеуметтік-кәсіби құрамы әртүрлі. Автор әскери, ғылыми зиялы қауымның, жастардың, діни қызметкерлердің, саяси қайраткерлердің портреттерін қайта жасады. Бұл кішкентай кітап бірден көпшіліктің назарын аударды. 1935 жылы 22 наурызда, яғни әңгіме шыққаннан кейін 1,5-2 ай өткен соң, «Казахстанская правда» оған ұзақ шолу жариялады. Бір жылдан кейін сол газеттің беттерінде Орта Азия мен Қазақстанның көрнекті мемлекет қайраткері Т.Рысқұловтың «Қазақ халқының тарихын бұрмалауға қарсы» атты мақаласы пайда болды, онда С. Джафаровтың әңгімесіне қатысты сыни бағалар мен қорытындылар қамтылды. 1937 жылы 27 қыркүйекте Алматы қаласының тарихшы-студенттер тобы газет арқылы сөз сөйледі [1, 3 б.]

С.Ж. Асфендияров ағарту ісіне белсенді қатысты, кадрлық мәселелер көтерілген бірнеше ғылыми-зерттеу мақалаларын жариялады, ауылда мәдениетті көтеру ісіндегі мұғалімнің рөлін арттыру қажеттілігін көрсетті, Ана тілі мен терминология мәселелері туралы айтты.

1935 жылы С.Асфендияровтың «Қазақстан тарихы» атты бас кітабы жарық көрді. Ол ғалымның қазақ халқы мен Қазақстанның өткенін зерделеу жөніндегі мұқият жұмысының қорытындысы болды. Автордың «Оқу құралы» деп аталатын кітабы екінші жағынан автордың жоғары әлеуметтік - кәсіби дайындық деңгейін, екінші жағынан ХХ ғасырдың 30- жылдарындағы ұлттық тарихи ойдың жай-күйі мен мүмкіндіктерін көрсетеді. Кейінгі феодализм кезеңіндегі Орта Азияның құлдырау себептерін анықтау, С.Асфендияров былай деп жазды: «Еуропа елдерінің теңіз саудасының күшті өркендеуі, олардың жаңадан ашылған отарларды тонауы, Англия мен Голландияның Шығыс Үндістан сауда компанияларын ұйымдастыруы, бір жағынан Еуропа мен Үндістан, Үнді-Қытай және Қытай арасында арзан және қауіпсіз теңіз жолын құру, екінші жағынан, күшті серпін болды Еуропадағы капитализмнің дамуы. Шөлдер мен жартылай шөлдермен кесілген орталық және Орта Азия елдері оазистердің тар шекараларына жабылып, тоқырау белдеуіне енеді. Әлемдік сауда жолдарында

жатқан алдыңғы қатарлы елдердің ішінен олар әлемдік сауда орталықтарынан және халықаралық қатынастардан алыс елдерге айналады» [2, 24 б.].

Қазіргі заманғы зерттеушілер мен Қазақстан тарихын сүйетіндер бүгінгі күнге дейін қазақтың тұңғыш тарих профессоры С.Ж. Асфендияровтың еңбектерін еркін пайдалану мүмкіндігінен айырылды. Мұның басты себебі-1937 жылы «Қазақстан тарихы» авторының «халық жауы» деген негізсіз айыптаулары. Бірақ 1956 жылы автор ақталғаннан кейін С.Асфендияровтың кітаптары арнайы қоймада сақталып, әлі де толық ақталуды күтті, дәлірек айтсақ, осы ірі және түпнұсқа қазақ тарихшысының ғылыми тұжырымдамасының бар екендігінің шындығын мойындады.

Сонымен қатар, С.Ж. Асфендияров қазақстандық тарихнамада терең із қалдырды, Қазан төңкерісінен кейін оның бастамашысы болды. Оның еңбегі, ең алдымен, ол қазақ халқының тарихы бойынша алғаш рет 1917 жылға дейінгі тұтас ғылыми еңбек болды. Тек тұтқындау және сталиндік түрмедегі жедел өлім С.Асфендияровтың кеңестік кезеңге арналған «Қазақстан тарихының» екінші бөлігін жариялау ниетін жүзеге асыруға кедергі болды. Тұтқындалғаннан кейін ол түрмеде ғылыми жұмысты жалғастыруға рұқсат беру туралы өтініш білдіргені белгілі болды, өкінішке орай, оған бас тартылды және аяқталмаған қолжазбалар із-түзсіз жоғалып кетті.

Шын мәнінде, біз С.Асфендияровпен, оның өмірімен, мемлекеттік қызметі туралы ғылыми ақпаратпен аз таныспыз. С.Асфендияровқа әзірге газеттерде, журналдарда және Қазақ энциклопедиясында мақалалар түріндегі бірнеше жарияланымдар арналды, сондай-ақ оның жүз жылдық мерейтойына арналған шағын жинақ шығарылды [3, 5 б.]. Оның есімімен қазір Алматы қаласы мен Алматы мемлекеттік медицина университеті аталған.

Әдебиеттер:

1. Шимырбаева Г. Внучка Санжара Асфендиярова хочет вернуться на Родину // Казахстанская правда – 2002 – 16 июля – № 154 (23803) – С. 6.

2. Асфендияров С.Д. Историческое прошлое Казахстана – А.: Қазақстан, 1996. – 148 .

3. Асфендияров С. История Казахстана (с древнейших времен) - Алматы: Санат, 1998 – 304 с.

PEDAGOGICZNE NAUKI

Беланова Н.В., Маневич В.А., Баранова Н.Г., Шаяхметова М.Т.

г. Караганда КГУ ОШ №30

ОБОСНОВАНИЕ МЕТОДОВ АКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ И ПРЕПОДАВАНИЯ

Наше сегодняшнее общество испытывает необходимость в людях, которые могли бы быстро приспосабливаться к меняющимся обстоятельствам, были бы творческими и активными людьми, способными решать проблемы, принимать решения, критично мыслить, эффективно обмениваться идеями и работать в группе и в команде. Просто «знание о знаниях» больше не достаточно, чтобы преуспеть во все более сложном, текущем и быстро развивающемся мире, в котором мы живем. С целью оптимизации процесса непрерывного обучения и потенциального роста, молодым людям нужна возможность развивать личные способности и эффективное мышление, как часть их всестороннего образования.

Мы надеемся, что Методы активного обучения и преподавания будут внимательно изучены и регулярно использованы, что они предоставят вам инновационные идеи и стратегии, которые вы могли бы интегрировать в процесс преподавания.

С чего начать - список вещей, о которых нужно подумать

Ниже следуют основные вопросы, которые вы можете найти полезными для рассмотрения во время планирования учебной деятельности.

Мотивация учителя

Любому учителю всегда хочется сделать больше и лучше, учителя всегда стремятся найти новые пути достижения этой цели. Область эффективного обучения и преподавания, конечно, не является исключением. Важно, чтобы вы нашли время подумать о следующем:

Довольны ли вы своими методами преподавания?

Почему вы заинтересованы в интеграции методов активного обучения и преподавания в существующую практику?

Как вы можете улучшить существующую практику?

Чего вы надеетесь достичь?

Мотивация учеников

Используя активную методологию обучения, мы надеемся на то, что ученики не только придут к более глубокому пониманию затронутых проблем, но также на то, что у них вырастет мотивация и энтузиазм. Возможно, вам стоит подумать о следующих вопросах, чтобы увеличить мотивацию учеников:

Соответствуют ли упражнения возрасту?

Полностью ли ученики осознают цели работы?

Есть ли у самих учеников возможность содействовать работе?

Имеют ли все ученики одинаковую возможность участвовать в работе?

Достаточно ли разнообразия в ваших видах работы?

Динамика класса

Каждый ученик и учитель вносит в класс разнообразные навыки, опыт, нужды и ожидания. Именно эти факторы будут играть важную роль в формировании динамики в классе. Важно, чтобы вы подумали о динамике. Вот некоторые вопросы для размышления:

Хорошо ли класс знает друг друга или это новый класс?

Преподавали ли вы раньше в этом классе?

Существуют ли какие-нибудь особые нужды/обстоятельства у отдельных учеников, которые нужно принять во внимание?

Каков профиль класса, например, сколько учеников, одного ли пола, разный уровень и т.д.?

Как можно охватить потребности всех учеников?

Готовность

Многие учителя и ученики будут на разных этапах опыта, уверенности и развития навыков в отношении активной методологии. Это нужно принять во внимание во время планирования уроков.

Некоторые вопросы для размышления:

Группа участвовала в данном типе обучения раньше?

Вы раньше использовали стратегии активного обучения раньше? - Если да, чувствовали ли вы себя уверенными?

Как, на ваш взгляд, изменится ваша роль? Насколько комфортно вы себя чувствуете/думаете, что будете чувствовать в таком классе?

Практические вопросы

Атмосфера в классе влияет на то, как чувствуют и ведут себя учителя и ученики, она должна поощрять активное обучение и преподавание.

Вопросы для размышления:

Какое время обычно отведено для ваших занятий?

Способствует ли атмосфера в классе активному обучению, т.е. сколько места у вас в аудитории, есть ли место для стенда, как расположены стулья, где размещена доска и т.д.? Сколько дается времени на подготовку?

Роль учителя

Активно участвующие ученики накладывают обязательства на роль учителя. Происходит сдвиг от модели, где центральную роль выполняет учитель, к подходу, сконцентрированному на ученике. Также происходит сдвиг от учебы, определяемой конечным результатом, к учебе, где главную роль играет процесс. Эти изменения способствуют тому, чтобы учителя размышляли не только об основных принципах учебы и преподавания, но и об их роли в этом процессе.

«От» – таблица, показывающая изменение роли учителя в создании активной атмосферы в классе

От:	К:
Центральной роли учителя	Центральной роли ученика
Концентрации на результате	Концентрации на процессе
Учителя в роли «передатчика знаний»	Учителю в роли организатора знаний
Учителя в роли «активного деятеля»	Учителю как инструменту реализации, помогающему ученикам в их обучении
Фокуса на отдельном предмете	Фокусу на целостном обучении

Эти изменения в роли учителя неизбежно приведут к трансформации роли учеников в классе.

«От» – таблица, показывающая изменение роли, которую играют ученики в активной атмосфере класса.

От:	К:
Пассивных получателей знаний	Активно участвующим ученикам
Фокуса с ответа на вопросы	Ученикам, задающим вопросы
Ситуации, где учеников «кормят с ложечки»	Ответственным за свое обучение - размышляющим ученикам
Конкуренции друг с другом	Сотрудничеству в обучении
Желания высказаться	Активному выслушиванию мнения других
Изучения отдельных предметов	Объединению обучения

Учитель как посредник

В атмосфере активного обучения учителю зачастую отводится роль посредника, поддерживающего учеников в их учебе и развитии навыков, скажем, в оценивании данных, обсуждении, принятии взвешенных решений, независимой работе и работе в команде. Важно участие учеников в процессе обучения.

Иногда преподавателю следует принять на себя определенную роль/функцию в попытке расширить границы обучение в классе и заставить учеников по новому взглянуть на какие-то вещи. Некоторые возможные роли включают:

Нейтральный посредник: Посредник помогает группе исследовать ряд различных точек зрения, не высказывая свою точку зрения.

Адвокат дьявола: Посредник намеренно принимает противоположную точку зрения, чтобы противопоставить учеников независимо от их точек зрения. Этот метод немного шуточный.

Объявленный интерес: Посредник объявляет группе свою позицию.

Союзник: Посредник поддерживает точки зрения отдельной подгруппы или отдельных лиц (обычно меньшинства) внутри группы.

Официальная точка зрения: Посредник информирует группу об официальной позиции по определенному вопросу, например официальных организаций, законодательства и т.д.

Оспаривающий: Посредник, посредством вопросов, оспаривает взгляды учеников и поощряет их к тому, чтобы доказывать свою точку зрения.

Провокатор: Посредник выдвигает аргумент, точку зрения и информацию, которая будет провоцировать класс, потому что они не

обязательно верят в данную точку зрения, но поскольку это истинное мнение других людей или группы, они убедительно их представляют.

В роли: Посредник «становится» определенным человеком или карикатурой (например, церковный лидер или политик), выдвигая аргументы перед классом.

Вышеупомянутые роли имеют свои преимущества и недостатки и важно взвешивать их, планируя свои уроки. Вопросы для размышления:

Как я буду чувствовать себя в этой роли?

Есть ли области в моей существующей практике, к которой можно применить эти роли? Принимал(-а) ли я когда-нибудь эти роли подсознательно?

Есть ли в моем классе ученики с особыми потребностями?

Какие стратегии я могу использовать, чтобы решать трудные вопросы, которые могут возникнуть?

Четко ли я представляю цели и результаты урока и т.д.?

***А.Б. Болатова, С.Ж. Ибадуллаева, Ф.Ж. Нагашыбаева**

**магистрант специальности «Биология»,
Кызылординский университет имени Коркыт Ата*

СТРУКТУРА И РАЗВИТИЕ ПОНЯТИЯ «ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА»

Культура – это определенный исторический уровень развития общества и человека, который выражается в создании материальных и духовных богатств жизнью и деятельностью людей. Если это так, то можно сказать, что современное подрастающее общество добилось успехов в области обучения, знаний, науки и искусства. Поэтому бесспорно, что источником духовного богатства является культура. Свои ступени развития в обществе человек показывает своим духовным богатством соответственно своим возможностям и потребностям.

Культура – это совокупность жизненного опыта народа, укрепленного в почве, на которой он вырос, и сформированного многими поколениями на протяжении веков и лет. Пока жива нация, будет жить и культура, и в связи с этим нация стремиться воспитать гармонично развитых, интеллектуальных молодых людей, относящихся бережно в своей природе. Поэтому формирование национальной культуры зависит от этапов ее духовного и материального развития и роста [1].

Казахстанские просветители и мыслители, интеллектуалы древности высказывали ценные мысли о единстве человека и природы, а также культуры личности. В своей исследовательской работе мы руководствовались их взглядами по данному вопросу.

В научной литературе даются определения культуры в разных интерпретациях. В частности, «Культура» — в переводе с латыни означает возделывание, переработку. Слово «культура» впервые было описано как теоретический термин римским мыслителем Марком Туллем Цицероном в труде «Тускуланские беседы» (45 г. до н. э.). В то время под этим агротехническим термином подразумевалось понятие «обработка земли и

почвы». Цицерон, с другой стороны, использовал его взаимозаменяемо, чтобы воздействовать на человеческий разум.

В специальной научной работе по истории понятие «культура» описал А.В. Яблоков природу культуры, ее составные элементы и качества. В то же время они проанализировали их связь с психологией, языком и обществом. Они классифицировали в трех аспектах: отношения человека с природой, ценности и отношения между людьми[2].

Ученый-исследователь В. И. Фурсов подчеркивает важное влияние природы в формировании человеческой культуры: «...культура не уничтожает значения природы для человека, не отрицает отношения человека к ней, она выступает для человека как особая форма его связи с природой, единства с ней. Культура есть отношение человека к природе, которое возникает в ходе развития истории и полностью раскрывается на определенном ее этапе» [3].

Экологическая культура приобретает все большее значение в современном мире, ведь она является одним из важнейших вопросов, определяющих будущее общества.

«Экологическая культура» - это система знаний, квалификаций, навыков и чувства ответственности за принимаемые решения по отношению к природе. Основными составляющими экологической культуры человека являются: экологические знания, экологическое мышление, экологически целесообразное поведение и любовь к природе. Формирование экологической культуры предполагает экологическое воспитание и экологическое образование. И обучение должно начинаться со школьного возраста, потому что знания, полученные в это время, могут впоследствии трансформироваться в надежное убеждение. Учащиеся, имеющие определенные экологические представления, будут внимательно заботиться о природе. В будущем это, несомненно, повлияет на улучшение экологической ситуации нашего региона и страны в целом.

Экологическое воспитание само по себе является сложным педагогическим процессом. Знание основ экологии является важнейшим компонентом экологической культуры, формирующейся у школьников [4].

Термин «экологическая культура» впервые был введен И.В. Стадницким в 1980 г. предложил. По его мнению, объективной основой жизни человека, созданной из нравственного фактора, является сохранение наследия, поэтому

экологию культуры он рассматривал как экологию человечества. Он предупреждал, что несоблюдение законов культурной экологии приведет к нравственному и духовному упадку общества[5].

Как представлено Б.Т. Лихачевым, неразумно представлять экологическую культуру человека вне практического отношения к действительности, которое формируется на основе совместных действий учителя и учащихся. Обычной основой такого воспитательного процесса являются отношения ребенка с окружающей средой в разном возрасте. У младших школьников они формируются на неосознанной основе. Дети не отчитываются перед собой, не отделяются от внешней среды, ощущают себя нормальной частью природы. Между детьми, животными и растениями существует интуитивное взаимное чувство и даже взаимопонимание. Ребенок открыт для принятия и владения экологическими правилами этих отношений[6].

В главном документе, регламентирующем деятельность современной школы, каким является обновленная программа среднего общего образования, термин «экология», точнее словосочетание с ним, встречается среди требований к предметным результатам освоения основной образовательной программы по курсу. По существу, речь в данном случае идёт об экологическом обучении, так как грамотность является продуктом обучения. При этом в стандарте основной школы экологическая составляющая представлена гораздо шире, поскольку среди требований к личностным результатам указывается следующее – «формирование основ экологической культуры». По мнению ряда исследователей -методистов, буквальное следование этим документам может привести к двум негативным следствиям: принижению роли средней школы в экологическом образовании детей и к затруднениям в реализации принципа преемственности между начальной и основной ступенями образования [7]. В то же время несомненно, что важным условием формирования экологической культуры является непрерывное экологическое образование.

Ряд авторов, среди которых М.Х. Габдулина, И.Т.Суравегина, опираясь на научные положения о взаимодействии человека, общества и природы, утверждают, что экологическую культуру характеризуют экологические знания, сознание, мышление, ценности, мировоззрение и природоохранная деятельность[8,9]. Другие исследователи в экологическую культуру обязательно включают активную позицию личности, а также экологические

оценки,экологическую этику,экологическую ответственность,экологическую установку.

На основе анализа мнений исследователей мы пришли к выводу о том, что основными элементами экологической культуры личности являются экологические знания, экологические умения, экологическое сознание, экологическая деятельность и ценностное отношение к природе.

Литература

- 1.Экологический кодекс Республики Казахстан. – Алматы: ЮРИСТ, 2018. – 85 с.
2. Яблоков А.В., Юсуфов А.Г. Эволюционное учение. –М.: Высшая школа, 1998. -336 с.
3. Фурсов В.И. Экологические проблемы окружающей среды. –Алматы: 1991. -192 с.
- 4.Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы, от 27 декабря 2019 года № 988
5. Стадницкий Г.В., Родионов А.И. Экология. –Спб.: Химия, 1995. -240 с.
6. Лихачев Б.Т. Педагогика курс лекций/ М.Педагогика 2001.-505 с.
7. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы, от 27 декабря 2019 года № 988
8. Габдуллина М.Х. Экологиялық мәдениет - адамгершіліктің, рухани байлықтың негізі //Еуразия университетінің хабаршысы. – 2018. - №3.
9. Суравегина И.Т., Сенкевич В.М. Экология и мир. Методическое пособие для учителя. М.: Новая школа, 1994.- 127 с.

G.K. Belgibayeva., G.B. Beisenbekova, S.M. Abylaikhan, M.K. Yelshina, R.O. Yespaeva

Karaganda University named after academician E. A. Buketov, Kazakhstan

THE FAMILY IS THE SOURCE OF FORMING CHILDREN'S BASIS OF HUMAN CULTURAL RELATIONSHIPS

Abstract

In this article it is stated that the foundations of moral and cultural relations, which lead to the formation of a child's personality, originate from the family and have deep roots. It is advocated that every action and spoken word in the family becomes a means of education, inculcating moral values in the child, by teaching them about the internal work of the house, encouraging frugality, risk-taking, which is the source of economic education, and refraining from being avaricious.

Keywords: family, moral culture, moral cultural relations, values, traditions.

Since the time of our ancestors Kazakh people have attached great importance to the education of their children. It was considered the main duty of the parents is that the girl and the boy should be resourceful, talented, capable and smart, as well as good people. They had the ideal of raising a son to be a householder, a breadwinner of parents and siblings, a citizen who takes care of the country and mourns its loss, and a daughter to be a family supporter and a reliable companion of men, and for both boys and girls to grow up to be humble, sociable, kind, caring, benevolent and hardworking.

Communication plays a big role in the cultural, conscious formation and development of the human psyche and its behavior. Through communication a person can discover higher abilities and qualities. By entering into active relations with developed people he can develop himself as a person. If from birth a person is deprived of the opportunity to communicate with other people, he would never be a cultured, moral person.

In order to be able to feed these noble and dignified qualities to the minds of the young generation, our people, who have developed the values of decency, faith, kindness, charity, dignity, and hospitality, every educator and teacher should thoroughly study folk pedagogy, traditions and customs established over many centuries. In addition to knowledge it is necessary to be a person who deeply imbibes human values and has a pure spiritual soul. It should be based on all stages of education, connecting spiritual and moral lessons with civilized life.

Only then conscientious person with a clear sense of duty and mature behavior will be formed. Perfect behavior is the unity and harmony of three things: heart, mind and hand. The attitude of Kazakh people to child rearing has its own characteristics.

Kazakh families, who attach great importance to the education of the future generation and aim to educate their children in the traditions of their ancestors, teach their children to be cultured and intelligent, and follow the culture and customs of the people as an indispensable means of education. At the same time in the history of pedagogy family education in a Kazakh village, organization of school education, children's development characteristics, moral education, etc. problems have been studied. A number of scientists dealt with the problem of the formation of communication culture, for example, Russian scientist G.A. Uruntaeva suggested ways of the formation of communication culture, Kazakh teacher-scientists K.T. Sheriazdanova, U.I. Autilipova, S.M. Yeleusizova, K.K. Orazbekova, etc. talk about relationship issues. However, it was found that there are very few works that consider the relationship between parents and children in Kazakh family and its specific features.

Thus, there are contradictions between the need to implement the formation of the communication culture of children in accordance with the requirements of today's life and the national character and the inadequacy of its scientific and methodological directions in the context of family education.

Communication culture means that people manage their behavior to get along with others and find an effective way to achieve their goals.

The main goal of communication between people is to achieve mutual understanding. It is very important to be able to listen and understand the person you are communicating with. This allows you to understand the inner soul of another person and express your thoughts correctly. By explaining their thoughts and views to others people try to avoid negative phenomena such as misunderstandings, fights and disputes. The implementation of the following rules helps to establish good relations with people: to communicate with all people on an equal basis without showing rudeness and flattery; respect the personal opinion of the interlocutor; communicate at the level of request rather than command; being able to respect other people's opinions and experience. A person who has mastered the culture of communication shows respect to the person with whom he communicates. Treating people with respect is the main measure of good communication.

It is better to have a place to talk with parents. After all, the culture of speech and culture of thinking is formed there. But it is not necessary to raise your voice in language communication with the child. The fairy tale itself is an interesting model for the child. A child who knows a fairy tale can indulge in feelings of imagination and dreaming. Communication with children is not a problem for parents who make it a habit for all family members to read aloud together, organize a concert, compose fairy tales, and sing in a choir. It will be easier for such children to interact with other children in the future.

A child should be taught not only to read, but also to listen without interrupting the person next to him. A child learns this from his parents. By teaching the child to dialogue we teach him to communicate in language. After all, during the conversation people recognize the other person's world view and confidence.

Speech language is well formed during a child's various activities. If a child's life is full of various interesting events, it will develop by itself. From preschool age children start going to theaters, concert halls, museums and exhibitions. It is the responsibility of parents to expand the child's environment for interaction and development.

A child should get only joy from the time spent together during communication with loved ones. They have a great impact on the child's cultural life. When a child's language begins to form, it is better to have parents who love him, understand him and take care of him. In kindergarten, specially organized lessons, correctional work and activities related to the implementation of various daily routines are also considered a means of communication between children and adults. Therefore, it is necessary to attach great importance to the relationship of preschool children with adults and peers. After all, it takes an important place in the development of children's personality.

Kazakh people have separated the education of boys and girls from time immemorial. By teaching the boy to take care of cattle, cut firewood, craft skills, find livestock, feed the family, and teach the girl child to cook, embroider, weave cobwebs, they encouraged thriftiness, risk-taking, which are the source of economic education.

The signs of economic education are clearly visible in the everyday occupation and life of Kazakh people, in the organization of livestock - cattle herding and hunting. For example, "If you raise cattle, raise sheep, and the harvest will be plentiful", sheep are very useful, then you define the fact that goats are fertile and they also have many benefits: "If you lose your mind, collect a goat, even if you collect a goat, collect your mind" is also an advice.

And we are proud to talk about our ancestors' care for the environment and their good and kind attitude towards it. Because they lived a nomadic life they always considered themselves to be a part of nature. Respect for Mother Earth has been formed in their minds for centuries.

Kazakh families have their own methods of implementing the above-mentioned types of education which have been used since ancient times. They are benevolent, good relations with children, respect, affect their moral feelings, have an indirect influence, behavioral support, strengthen their self-confidence, trust, resent, protest, forbid, condemn, command, admit guilt, explain, give examples, giving advice, etc.

One of the unique methods of Kazakh family education is teaching eloquence through allusions. At the same time, it can be said that hinting is a great example of respect. After all, it is not pointed at a well-known person and blamed on his face.

If the child first trained in intelligence and ingenuity through caressing and allusive teasing, then as he grew up, he showed his independent creative ability. For this, the Kazakh family was trained from an early age.

For example, when a guest came to the house, first of all, children used to tell poems, rhymes, riddles for the guest.

Also, the relationship between family members, which has been formed for centuries and continues from generation to generation, is very important in Kazakh family education. We do not believe that one of the characteristics of family education of Kazakh people is that they do not say "you" to the oldest ones, do not cross in front of them, do not speak inappropriately in front of the elder.

Respecting the elders has created a sense of responsibility, duty, and morality among the family members for each other's upbringing.

Special written and not fixed "laws" in Kazakh family are like a particular model of the mutual relationships between father and son, mother and daughter, father and daughter, daughter and sister-in-law, daughter-in-law and mother-in-law, daughter-in-law and grandfather, aunt and nephew, brothers-in-law.

From the moment the child began to speak clearly in a Kazakh family, the family paid special attention to expressing their relatives, cousins, ancestors, country. "Knowing seven ancestors" was a law. Our ancestors considered it a duty for every citizen to know the history of their origin. The famous saying "A son who knows his seven grandfathers is a place of care for seven people" probably came from that. It was believed that the knowledge of the child's origin will form citizenship, love for the native land and country and patriotism.

«This research has is funded by the Science Committee of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan (Grant №. AP14870561)»

References

1. *Davydova O.I., Bogoslavets L.G., Mayer A.A.* Work with parents in kindergarten: Ethnopedagogical approach - M.: TC Sfera, 2005. - p. 144.
2. *Zvereva O.L.* MSU parents meeting: methodological tool / O.L. Zvereva, T.V. Krotova. - M.: Iris - press, 2006. - 128 p. - (Preschool education and development)
3. *Makarenko A.S.* Book for parents / A.S. Makarenko. -Almaty, 1985.
4. Republican Pedagogical Journal // Journal of preschool education and training. - No. 6 - 2014.

Współczesne metody wykładania

***Ә.Ә. Әбдіғали, С.Ж. Ибадуллаева, Ф.Ж. Нағашыбаева**

** «Биология» мамандығы магистранты,
Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті*

БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУДЫҢ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Заманауи мектепте оқытуды жаңа әдістемелік тұрғыдан ұйымдастыруда білім алушылардың қажетті құзырлылықтарын қамтамасыз ететін педагогикалық технологияларды қолданған орынды. Педагогикалық технологиялар оқыту мақсатына жетудің тиімді, нақты жолдарын көрсетеді. Жаңа оқыту технологиялары жеке тұлғаның жетілеуіне көмектесіп, оларды білімді азамат етіп қалыптастыру – заман талабы.

Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың озық технологияларын меңгермейінше сауатты, жан – жақты маман болуы мүмкін емес. Жаңа технологияны меңгеру мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік адамгершілік, рухани адамзаттық және басқа да көптеген адами келбетінің қамтамасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі.

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының негізгі міндеттері мұғалім мамандығының кәсіби беделін арттыру және оның сапасын арттыру, бәсекеге қабілетті кадрларды сапалы даярлауды қамтамасыз ету, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жүйесінің мазмұнын жаңғырту болып табылады [1].

Проблемалық оқыту мүлдем жаңа педагогикалық құбылыс емес. Сұрақтар қою түріндегі проблемалық оқытудың оларға жауап табуда қиындық тудыратын элементтері, әрине, ол да жаңа емес және Сократтың эвристикалық әңгімелерінен белгілі. 20 ғасыр білім алушылардың танымдық іс-әрекетін белсендіру, ынталандыру, дербестігін дамыту жолдарын іздестірумен байланысты. Проблемалық оқыту теориясын қалыптастыру үшін психологтардың еңбектерінің маңызы зор болды. Олар психикалық даму тек

қана меңгерілген білімнің көлемі мен сапасымен ғана емес, сонымен қатар ойлау процестерінің құрылымымен, логикалық операциялар жүйесімен және оқушының психикалық әрекеттерімен сипатталады. Проблемалық оқыту 1894 жылы Чикагода эксперименталды мектептің негізін қалаған американдық философ, психолог және педагог Дж.Дьюидің теориялық ұстанымдарына негізделеді, онда оқу бағдарламасы ойын және еңбек әрекетімен ауыстырылды [2]. Оқу, санау, жазу сабақтары физиологиялық тұрғыдан жетілген кезде балаларда өздігінен пайда болған қажеттілік – түйсіктерге байланысты ғана жүргізілді. Проблемалық оқыту технологиясы 1920-1930 жылдары кеңестік және шетелдік мектептерде кеңінен тарады[3]. Кеңестік педагогикада проблемалық оқытудың дидактикалық жүйесінің пайда болуы Л.В. Занков (оқу процесінің мазмұны мен құрылысын ұйымдастыру), М.А. Данилов (оқыту үдерісінің құрылысы), М.Н. Скаткин, И.Я. Лернер (мазмұны мен оқыту әдістері), Н.А. Менчинская мен Е.Н. Кабанова-Меллер (танымдық іс-әрекет әдістерінің жүйесін құру), Т.В. Кудрявцев пен А.М. Матюшкин (оқыту үдерісінің құрылысы), В.В.Давыдов пен Д.Брунер (мазмұнын ұйымдастыру) және М.И. Махмұтов (оқыту үрдісінің құрылысы).

Проблемалық оқыту – психолог С.Л.Рубинштейннің когнитивті мәселелерді шешу арқылы адам санасын дамыту әдісі туралы идеясына негізделген оқыту түрі. Сондықтан оқытудың бұл түрі проблемалық мәселені, проблемалық тапсырманы және проблемалық жағдаятты қою (мұғалім) және шешу (оқушы) арқылы жүзеге асырылады. Проблемалық сұрақ өз алдына проблемалық мазмұнға ие емес, оның көмегімен шындықты іздеуді ұйымдастыруды және әртүрлі жауаптарды қамтиды. Проблемалық тапсырма – бұл қолда бар білім мен мәселені шешуге қажетті білім арасындағы қарама-қайшылыққа негізделген оқу-танымдық міндет[4]. Проблемалық жағдаят студент қиын есепті шешуге ұмтылғанда, бірақ оның деректері жеткіліксіз болған кезде туындайды және оларды өзі іздеуі керек. Өмір адамның алдына үнемі түрлі мәселелер қояды. Пайда болған мәселелерді шешу жолдарын іздестіру және таба білу – табысты адамның қасиеттерінің бірі. Проблемалық оқыту білім алушылардың дербестігі мен белсенділігін дамытуға ықпал етеді, бұл өз кезегінде олардың есейген шағында бәсекеге қабілетті болуына мүмкіндік береді. Жаңа тақырыпты оқу барысында сабақта үнемі проблемалық жағдаяттар тудыру студенттің есептерге «өтпей», оны шешуге ұмтылуына әкеледі.

Осылайша, әр түрлі проблемалық жағдаяттарда ізденіп, шешімін таба алатын, білімді жүйелеп, жинақтай алатын, өз бетімен қарай алатын, өзін-өзі дамыта алатын, түзете алатын шығармашыл тұлға қалыптасады.

Проблемалық оқытудың екі негізгі тұжырымдамасы бар. Дж.Дьюи оқытудың барлық түрлері мен формаларын мектеп білім алушыларының есептерді шешу арқылы өз бетінше білім алуымен алмастыруды ұсынды, бұл ретте олардың оқу-тәжірибелік формасына баса назар аударылды[5]. Екінші концепцияның мәні психологияның тұжырымдарын оқу процесіне механикалық түрде беру болып табылады. В.Бертон оқытуды «жаңа реакцияларды меңгеру немесе ескісін өзгерту» деп есептеп, оқушының ойлау ортасы мен тәрбиелік жағдаятының дамуына әсер етуді есепке алмай, оқу процесін қарапайым және күрделі реакцияларға түсірді[6].

Проблемалық оқытудың қазіргі концепциясының қалыптасуына американдық психолог Дж.Брунердің еңбегі үлкен әсер етті[7]. Ол оқу материалын құрылымдау идеяларына және эвристикалық ойлаудың негізі ретінде жаңа білімді меңгеру процесінде интуитивті ойлаудың басым рөліне негізделген. Брунер білім жүйесінің барлық қажетті элементтерін қамтитын және оқушының даму бағытын анықтайтын білім құрылымына басты назар аударды.

Қазіргі американдық «есептерді шешу арқылы оқыту» теорияларының Дж.Дьюи теориясынан айырмашылығы, өзіндік ерекшеліктері бар:

1. Оқушының «өзін-өзі танытуының» маңыздылығын асыра атап, мұғалімнің рөлін төмендетпейді;
2. Бұрын байқалған шектен тыс дараландырудан айырмашылығы, мәселені ұжымдық шешу принципі бекітілді;
3. Оқытудағы есептерді шешу әдісіне көмекші рөл беріледі.

Проблемалық оқыту теориясын жасауда Польша, Болгария, Германия және басқа елдердің мұғалімдері белгілі нәтижелерге қол жеткізді. Сонымен, поляк мұғалімі В.Окон түрлі оқу пәндерінің материалы бойынша проблемалық жағдаяттардың пайда болу шарттарын зерттеп, проблемалық оқытуды «проблемалық жағдаяттарды ұйымдастыру, есептерді құрастыру, студенттерге есептерді шешуде қажетті көмек көрсету, осы шешімдерді тексеру, ең соңында, алынған білімді жүйелеу және бекіту процесін басқару сияқты әрекеттердің жиынтығы» деп түсінеді[8].

Проблемалық оқыту кезінде оқытудың ғылыми дәрежесін арттыру программаға ашылған жаңалықтар туралы материалды ендірумен ғана, ғылым негізері мен ғылымның логикалық құрылымдарын жақындатумен ғана емес, сондай-ақ, оның таным қайшылықтарын шешуге бағытталған методтарын оқып-үйренумен де қамтамасыз етіледі. Жаңа құбылыстың мазмұны мен мәні, оның элементтерінің өзара байланысы ғылымда зертеу процесінің бірізді кезеңдерін: бақылау, сипаттау, түсіндіру, болжау – жүзеге асыру барысында ашылады.

Проблемалық оқыту - мәні проблемалық ситуация туғызу мен оқушылардың оқу проблемасын дербес шешулері бойынша іс-әрекеттерін басқару болып табылатын оқыту түрі. Проблема деп шешілуі оқушылардан білім алу үшін белгілі әрекеттерді талап ететін есептердің, тапсырмаларын, теориялық немесе тәжірибелік мәселелердің әртүрлілігін түсінуге болады.

Проблемалық оқытудың ерекшелігі - мұнда мұғалім білімді дайын түрде баяндап бермейді, оқушылардың алдына проблемалық міндет қояды. Проблемалық оқыту нәтижесінде туындайтын белсенділіктің мәні оқушы берілген материал негізінде өз бетімен жаңа ақпараттар тауып, оны талдап және іс жүзінде, яғни тәжірибеде қолдана алуымен айқындалады.

Пайдаланған әдебиет

1. Ермағанбетова Ж.С. Оқытудың инновациялық әдістерін пайдалану жолдары. «Мектеп» 2006, №4. - 9 б.
2. Дьюи, Дж. Психология и педагогика мышления / Дж. Дьюи. М. : Лабиринт, 1999.-192 с.
- 3.Занков Л.В. Учитель как исследователь / Л.В. Занков ,М.: Знание, 1980. - 96 с.
4. Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии. В 2-х томах. Т.2. / С. Л. Рубинштейн. М. : Педагогика, 1989. - 448 с.
5. Дьюи, Дж. Психология и педагогика мышления / Дж. Дьюи. М. : Лабиринт, 1999.-192 с.
6. Бертон В. Развитие Я — концепции и воспитание / В. Бертон. — М., 1986.-420 с.
7. Брунер Дж. Психологическая диагностика интеллекта и личности /Дж. Брунер. — Москва : Высшая школа., 1978.- 142 с.
8. Окон В. «Введение в общую дидактику». – Москва, 1990 – 382 с.

***Г. Әлиасқар, ** А.Б. Қалиева**

**Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, магистрант*

*** Торайғыров Университеті, Павлодар*

БИОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ АҚПАРАТТЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Білім беру саласындағы бүгінгі күнгі алға қойылған мақсаттардың бірі – жаңа ақпараттық технологияны білім беру жүйесіне пайдалана алатын, ақпараттық мәдениеті жоғары, білімді тұлғаны қалыптастыру. Білім беруді ақпараттандыру нәтижесінде әрбір білім алушы ақпаратты еркін пайдалануға, оны қажетіне қарай талдай білу мүмкіндігіне ие болуы қажет. Себебі, бұл білім беру үдерісіне қатысушылардың интеллектуалдық белсенділігінің артуына, сол арқылы білім беру жүйесінің дамуын жетілдіруге негіз болады [1].

Бүгінде адамзаттың ақпараттық қоғам дәуіріне кіруі мен әлемде ақпарат пен технологияның күннен күнге қарқынды түрде дамуы еліміздің әлемдік аренада еңсесі биік мемлекеттер қатарына кіру үшін бәсекеге қабілетті және сауатты жас ұрпақ тәрбиелеу мәселесі алға қойылып, ерекше мәнге ие болып отыр.

«Ақпараттық Қазақстан - 2020» мемлекеттік бағдарламасында: «Адамзат өркениетінің қазіргі заманғы дамуы ғылыми-техникалық төңкерістің кезекті кезеңі – АКТ-ларды өмірінің барлық салаларына енгізумен сипатталады, бұл технологиялар адам өмірінің салтын өзгертіп, ақпараттық қоғамға, әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуы жоғары қоғамға көшу үшін әргетас әрі материалдық база болады», - деп көрсетілген. Осы орайда, қоғамды ақпараттандыруды ең бірінші білім беру саласын біртұтас ақпараттық жүйеге айналдыру арқылы жүзеге асыру мәселесі тұрғысынан қарастыру қажеттілігі туындап отыр [2].

Ақпараттық коммуникациялық-құзыреттік - бұл базалық деңгейде ақпараттық мәдениеттің бір бөлігі және тұлғаның сапалы түрде ақпараттық ісәрекеттің әр түрлі тиімді тұстарын жүзеге асыруға және өмірде туындайтын түрлі мәселелерді шешуге жаңа ақпараттық технологияларды қолдануға бағытталған білім, білік және құндылық қатынастарының жүйесі [3].

«Ақпараттық мәдениет» ұғымын зерттеуші тағы бір ғалым Н.М. Розенберг оны келесі құрылымдық компоненттерге бөліп қарастырған:

білім берудегі мәдениет;

диалог құрудағы мәдениет; - компьютерлік мәдениет.

Сонымен қатар, Н.М. Розенберг өз зерттеулерінде, ол ақпараттық мәдениетті білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі ретінде қарастырып, педагогика саласында ақпараттық мәдениеттілікті қалыптастыру мәселелерін зерттеу мен оны қазіргі қоғам талабына сай етіп оқыту әдістерін дамыту қажеттіліктеріне жете мән береді [4].

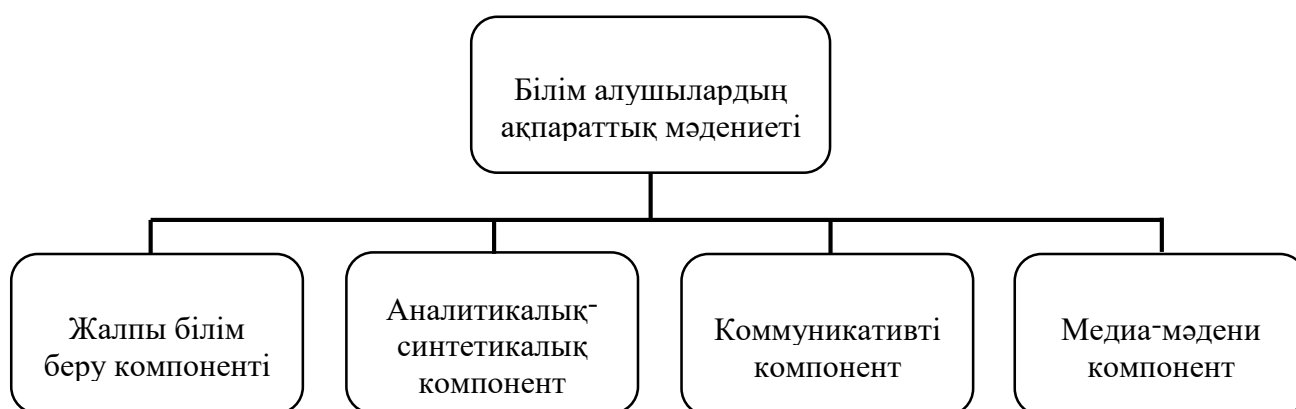
Білім алушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастыруды төмендегідей құрылымдық компоненттерге (сурет 3) ажыратуға болады:

Жалпы білім беру – жалпы базалық мәтінмен жұмыс істеу (мәтінді оқу, ақпарат көздерімен жұмыс және т.б.) қабілеттері.

Аналитикалық-синтетикалық – маңызды ақпараттарды саралау дағдылары мен бағалау,оны тиімді пайдалану мүмкіндіктері.

Коммуникативті – өзгенің көзқарасын тыңдап, түсіну және олардың пікірлеріне құрметпен, сыни көзқараспен қарау қабілеті, өз көзқарасын, тұжырымын дәлелдей алу қабілеті, қоғамдағы басқа адамдармен қарымқатынасы.

Медиа-мәдени – ақпаратпен жұмыс істеу үшін жаңа ақпараттық технологияларды қолдану мүмкіндіктері және ақпарат көздерімен (радио, теледидар, веб-сайттар) дұрыс жұмыс жасау қабілеті [5].

1 сурет - Білім алушылардың ақпараттық мәдениетінің құрылымы

Білім алушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастыру барысында, пайда болуы тиіс дағдылар:

ақпаратқа деген қарым-қатынас;

ақпараттық мәдениеттің негіздерін меңгеруге деген қажеттілік;

ақпараттық қоғаммен өзара әрекеттесу мүмкіндігі;

жеке ізденіс жүйелерін құру және оны пайдалану мүмкіндігі; - ақпаратты толықтыру, қабылдау және бағалау мүмкіндігі.

Аталған дағдылары қалыптасқан білім алушының, нәтижесінде жететін негізгі үш жетістігі:

Ақпараттық сұранысты тұжырымдай біледі.

Ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы әртүрлі ақпарат көздерінен өз бетінше ақпаратты іздей алады.

Ақпаратты талдау, өңдеу мен ұсыну қабәлеттеріне ие болады [6].

Оқыту үдерісін білім алушылардың жеке қызығушылықтарына және шығармашылық идеяларына бағыттай отырып, биология пәнін оқыту барысында олардың ақпараттық мәдениетін қалыптастыруға болады. Заманауи дербес компьютерлер, түрлі бағдарламалар мен ақпараттық технологиялар білім алушылардың білімін жетілдіруде нұсқаушы құралдар қызметін атқарады. Аталған бағдарламаларды білім беруде пайдалану арқылы білім алушылардың білімге деген қызығушылықтары артып қана қоймай, оларға ақпаратты өздігінен ізденуге, ақпаратты саралап дұрысын таңдап, өңдеуге және бағалауға жол ашады.

Қорытындылай келе, ақпараттық мәдениет – дербес компьютер мен ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы ақпарат көздерінен дұрыс ақпаратты іздеу, сараптау мен оны өңдеп, іс жүзінде пайдалану және тұлғаның ақпараттық қоғамның кез-келген бөлігінде тез қарым-қатынасқа түсуі.

Пайдаланған әдебиеттер

1. ҚР Жоғары білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Орта білім. ҚР Үкіметінің қаулысы. 13.05.2016. №292.
2. «Ақпаратты Қазақстан – 2020» мемлекеттік бағдарламасы және «Мемлекеттік бағдарламалар тізбесін бекіту туралы» Қазақстан

Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы № 957 Жарлығына толықтыру енгізу туралы.

3. Кучина Т.С. «От компьютерной грамотности к информационно культуре». – Электронный сборник. – Коряжма, – 2016. – С. 5-7.
4. Розенберг Н. М. Информационная культура в содержании общего образования // Советская педагогика. – 1991. № 3. – С. 33-34.
5. Бронникова Л.М. Некоторые аспекты формирования информационной культуры студента // Современные проблемы науки и образования. – 2016. – № 2. – С. 9.
6. Груздева М. Л. Концепция формирования информационной культуры студентов вуза: монография [Текст] / М. Л. Груздева.– Нижний Новгород : ВГИПУ, – 2011. – С. 242.

***Ұлдана Иманғали, **Ыдырыс Әлібек**

**Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, магистрант*

***әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы*

МЕКТЕПТЕГІ БІЛІМ БЕРУДЕ САНДЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Елімізді дамыған 30 мемлекет қатарынан көру үшін сандық технологияны қарқынды дамыту – ең өзекті мәселелердің бірі. Қашанда жаңа технологияға бай мемлекет көш бастап тұратыны сөзсіз. Сондықтан ел экономикасын цифрландыру негізінде дамытып, жаңа индустрияны қалыптастыру әлемдік өркениетке сенімді қадам басудың алғышарты болмақ.

«Цифрлық Қазақстан» бағдарламасының басты мақсаты – тұрғындардың өмір сапасын арттыру әрі ұлттық экономиканы цифрландыру[1]. Көптеген дамушы елдер бұл бағытта қаржысын да, ресурстарын да аяп жатқаны жоқ. Жаһандық жүйеде белсенді дамып келе жатқан елдердің қатарында Қазақстан да бар.

Егер қарапайым тұрғындар сандық технологияны жетік меңгерер болса, қажетті ақпаратқа қол жеткізу, үкіметпен тығыз байланыс орнату да жеңілдей түседі. Оның үстіне, ақпаратты алмасу мен сақтауда алға басарымызға шүбә жоқ. Қарапайым ғана мысал, сымсыз телефондар, желілік арналар – осындай іс-әрекеттердің жемісі.

Білім беру жүйесін ақпараттандыру – білім сапасын көтеруді жүзеге асыруға бағытталған үдеріс, яғни ұлттық білім жүйесіндегі дәстүрлі технологияларды тиімді жаңа кешенді ақпараттандыру технологияларына алмастыру, оларды жетілдіру және дамыта отырып нақты іс-шараларды жүзеге асыру. Бұл өз кезегінде жаңа ақпараттық оқыту технологияларының:

- қазіргі ақпараттық қоғам мен ғаламдық ақпараттық қарым-қатынас жағдайында тұлғаны дамыту міндеттеріне сәйкес білім беру мазмұнын таңдаудың әдіснамасы мен стратегиясын және оқытуды ұйымдастыру түрлері мен әдістерін жетілдіру;

- білім алушылардың ақыл-ой әлеуетін дамытуды қамтамасыз ететін оқу ақпаратын жинақтау, өңдеу, сақтау, тарату, өндіру ісіндегі әртүрлі дербес іс-

әрекет түрлерін жүзеге асыруды қалыптастыру бойынша оқытудың әдістемелік жүйесін жасау;

- бірлескен ақпараттық желілер мен ғаламдық ақпараттық қарым-қатынас базасында жұмыс істейтін «виртуалдық» білім беру мекемелерін құру;

- ақпараттық қарым-қатынас ресурстарының қолжетімді әлеуетін пайдалану;

- оқу-тәрбие ісін ақпараттық қарым-қатынас негізінде ұйымдастыру, оны әдістемелік қамтамасыз ету;

- оқу орындары жүйесін орталықтандырылған басқару механизмдерін жетілдіру;

- ғаламдық ақпараттық қарым-қатынас негізінде ғылыми-педагогикалық ақпараттық мәліметтер базасын құру;

- есептеу техникасы, ақпараттандыру және ғаламдық ақпараттық қарым-қатынас құралдарын білім беру саласында тиімді әрі қауіпсіз қолданудың педагогикалық шарттарын анықтау;

- білім алушылардың оқу жетістіктеріне бақылау жасау және оларды бағалаудың әдістемелерін жасау, т.б. бағыттарын анықтауды талап етеді.

Білім беруді ақпараттандырудың басты бағыты оқытуды ақпараттандыру технологиялары мен құралдарын жасау және оны қолданушы білікті мамандар дайындау болып табылады. Осы бағыттар жүзеге асқан жағдайда білім сапасы мен оның тиімділігі артады. Білім берудегі жаңа ақпараттық технология оқу материалдарын үйретуге арналған есептегіш техника мен аспаптық құралдарының жиынтығын; есептегіш техника құралдарының оқу үдерісіндегі ролі мен орнын; оқытушылар мен білім алушылардың іс-әрекетін жүйелеуді; оқытушының оқу әдістерімен оны ұйымдастыру түрлерін өзгертуді; білім алушылардың оқу материалдарын қабылдауын жетілдіруді қамтиды.

Оқыту үдерісінде инновациялық технологияларды қолдану оқытушыға сол пәннің теориялық немесе практикалық мәселелерін толық әрі терең түсіндіруіне, сондай-ақ білім алушылардың пән бойынша маңызды теориялық немесе практикалық мәселелерді игеруіне, процестер мен құбылыстарды неғұрлым жан-жақты байыбына бара талдауына мүмкіндік береді [2,3].

Ақпараттық-білім беру жүйесін құрудың маңызды компоненттері виртуалды электронды ортада әртүрлі пәндерге бағдарланған оқу-әдістемелік кешендерді пайдалану болып табылады.

Қазіргі заманғы дидактика оқу үдерісіне келесідей сипаттамада:

- білім алушылардың ақпараттық құзыреттерін қалыптастырушы виртуалды электронды білім беру ортасын құру;
- жеке оқу жоспарлары мен оқыту кестесін дайындау;
- жеке оқыту әдістерін ұйымдастыру;
- білімді меңгеруді үнемі қадағалап (мониторингілеп) отыру;
- оқу материалдарын игеру сапасына бақылау жасау;
- оқытудың ағымдағы және аралық нәтижелерін өз бетімен бағалау;
- ақпараттық білім беру ортасы ресурстарының нақты құрылымының болуы сияқты біртұтас инновациялық кешендерді ұсынып отыр [4].

Тәрбиені тұлғаны әлеуметтендіру деп қарастыратын болсақ, бүгінгі таңда әлеуметтендірудің жаңа факторы – виртуалды электронды орта немесе киберкеңістік болып отыр, осыған орай жаңа ғасыр ұрпақтары осы виртуалды электронды ортада белсенді жұмыс жасауда.

Ақпараттық-білім беру жүйесін құрудың маңызды компоненттері виртуалды электронды ортада әртүрлі пәндерге бағдарланған оқу-әдістемелік кешендерді пайдалану болып табылады.

Оқу-әдістемелік кешендер нақты пәндер бойынша құрамына оқу материалдары, білімді бақылау құралдары және т.б. кіретін оқыту құралдарының жүйесін құраса, ал электронды оқу-әдістемелік кешендер электронды оқыту құралдарының жүйесін құрайды. Электронды оқу құралы – бұл оқу курсының ең маңызды бөлімдерін, сонымен бірге есептер жинағы, анықтамалар, энциклопедиялар, карталар, атластар, практикалық сабақтар мен лабораториялық жұмыстарды жүргізу нұсқаулары және т.б. білім беруді басқаратын мемлекеттік органдар тағайындаған арнайы статусы бар берілген түрдегі баспаларды қамтитын электрондық оқу басылымы. Оқытушы үшін электрондық оқулық – бұл күнбе-күн дамытылып отыратын ашық түрдегі

әдістемелік жүйе, оны әрбір оқытушы өз педагогикалық тәжірибесіндегі материалдармен толықтыра отырып, әрі қарай жетілдіре алады.

Қазіргі кезді электронды WEB оқулықты мультимедиялық оқулықтар қатарына жатқызып жүр. Оқыту үдерісінің үздіксіздігі мен ондағы берілген мазмұнның толықтығына бақылау жасау, сонымен қатар білім алушылардың ақпараттық ізденіс қабілетін дамыту электронды оқулықпен оқытудың негізгі мақсатын көрсетеді. Білім берудің кез келген деңгейінде электрондық оқулықтарды пайдалану білім алушылардың танымдық белсенділігін арттырып, ойлау жүйесін қалыптастыруға және шығармашылықпен жұмыс жасауына жағдай жасайды. Электрондық оқулықты пайдалану оқытушының да ғылыми-әдістемелік әлеуетін дамытып, оның сабақ барысындағы оқу іс-әрекеттерін жеңілдетеді. Электронды оқулық – бұл дидактикалық әдіс-тәсілдер мен ақпараттық технологияны қолдану жүйесі [5,6].

Ақпараттық технологияны оқу-тәрбие үрдісінде пайдалану білім алушының дайындық деңгейін, ынтасын және қабылдау жылдамдығын ескеру арқылы жаңа материалды меңгертуге байланысты оқытуды ұйымдастыру және оқыту үдерісінде жаңа ақпараттық технологияның мүмкіндіктерін пайдалану; оқытудың жаңа әдістері мен формаларын (проблемалық, ұйымдастырушылық, іс-әрекеттік және т.б.); проблемалық, зерттеу, аналитикалық және модельдеу әдістерін қолдану арқылы классикалық әдістерді жетілдіру; жаңа ақпараттық технология құралдарын (жаңа типті компьютерлер, телекоммуникация, виртуальды орта және мультимедиа-технология, т.б.) пайдалану арқылы оқу үдерісінің материалдық-техникалық базасын жетілдіру сияқты педагогикалық мүмкіндіктерді жүзеге асырады.

Оқытудың инновациялық технологияларын қолдану қай оқу пәні болмасын онда берілетін білім мазмұнын кеңейтуді – ақпараттық білім мен компьютерлік технологияларды зерделеуді; оқыту үдерісін жетілдіруді – оқытудың техникалық құралы ретінде оқу үдерісінде компьютерлерді пайдалануды талап етеді.

Пайдаланған әдебиеттер

«Ақпаратты Қазақстан – 2020» мемлекеттік бағдарламасы және «Мемлекеттік бағдарламалар тізбесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы

Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы № 957 Жарлығына толықтыру енгізу туралы.

2.Дмитриев Д.С. Управление развитием образования: инициативы, экспериментальные площадки и эксперимент в образовании. – М.: Просвещение, 2012. – 110 с.

3. Basque, J., Rocheleau, J. Winer, L. Une approche pédagogique pour l'école informatisée /Montréal, 1998. – Электронды ресурс: <http://www.robertbibeau.ca/peda0398.pdf>

4.Гершунский Б.С. Компьютеризация в сфере образования: Проблемы и перспективы. – М.,1987.– С. 115-119.

5. Уваров А.Ю. Электронный учебник: теория и практика. – М.: Изд-во УРАО, – 1999. – 220с.

6.Абилхасимова, А.Е. Цифрлық білім беру ресурстарын білім беру үдерісінде қолдану /А.Е. Абилхасимова. -Текст :непосредственный// Молодой ученый. -2020. -№14 (304). - С.292-295. -URL: <https://moluch.ru/archive/304/68503/> (дата обращения: 03.04.2021).

***А.О. Серікбай, С.Ж. Ибадуллаева, Ф.Ж. Нағашыбаева**

** «Биология» мамандығы магистранты*

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті

БИОЛОГИЯ САБАҒЫНДА БЛУМ ТАКСОНОМИЯСЫН КОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жаңартылған оқу бағдарламаларының мазмұндық ерекшеліктерінің бірі – таным заңдылығы мен пәндік операциялардың неғұрлым маңызды түрлері бойынша ойлау дағдысының деңгейлік жіктелімдеріне негізделген Блум таксономиясы бойынша оқыту мақсаттарының иерархиясы. Оқу мақсаттары білім алушылардың пәнді меңгеруін дамытуы қажет білімі мен дағдыларын анықтайды. ҚР МЖМББС күтілетін нәтижелерді анықтау, осы дамытуды ақпараттандыру үшін оқу бағдарламасындағы негізгі бағыт болып табылатын Б.Блумның таксономиясы қолданылады.

Білім берудің қай деңгейінде болса да бағалау жүйесі оқушының оқу материалының қаншалықты деңгейде меңгергенін, оларда қандай дағдыларының қаншалықты қалыптасқанын анықтауға мүмкіндік қажет. Блум таксономиясы Қазақстандағы білім беру жүйесін жаңартуды ең тиімді иерархия ретінде алынған. Таксономия білім алушылардың жеткен деңгейін, оқу нәтижелерін бақылауға, өлшемдерін салыстыруға берілген. Бұл таксономия оқушылардың білім жетістіктерін бағалауда, білім алушылар дайындығының жалпы деңгейіндегі өзгерістерді, оқудағы жетістіктерінің және білім беру процесінде орын алатын қиындықтарының шынайы сипаттамасын алуға мүмкіндік береді. Оқушылардың ақпаратты меңгеруі, ақпаратты өңдеуі, шығармашылық және жобалық қызмет, ойын жеткізу және т.б. танымдық қызметінің динамикасын тіркеуге қолайлы.

Блум таксономиясы әрине аталып отырған модульдік жүйенің талдамалы қорытындысының бір түріне жатқызуға болады Ғылыми және әдістемелік әдебиеттерде оқыту әдістері анализі проблемасы қарастырылған. Олардың жетілуіне ерекше назар аударылып (С.И.Архангельский, Ю.А.Бабанкий, И.Я.Ленер еңбектерінде нақтылықты талқылағын, Л.В.Занков,

И.С.Якиманская, И.И.Ильясов, Ю.Вооглайд, Г.А.Ильин орта мектепте қолдануды көрсетті [1,2].

Әдеттегі оқыту жүйесінде оқушылардың барлығының біліміне бірдей талаптар қойылады, яғни білім алудың жоғары деңгейі бар, ал қажетті білімнің ең төменгі деңгейі бар, ал қажетті білімнің ең төменгі деңгейі анықталады.

Білім толық меңгеру технологиясының ғылыми негізін ашқан американдық психологтары Дж Кэрролл мен Б.Блум болса, Россияда М.В.Клариннің еңбектері білімді толық меңгеру технологиясы бойынша оқушыларға бірдей уақыт мерзімінде, барлығына бірдей оқу бағдарламасын меңгерту қарастырылады. Сабақ процесінде жаңа сабақты меңгертуге көп уақыт жұмсалады да, оқығанда меңгеру нәтижесі тексерілмей қаладыда, сабақтың түпкі негізгі шешімін таппайды. Психологтар Дж Кэрролл мен Б.Блум [3] бірдей қиындықтағы тапсырманы оқушылардың әртүрлі мерзімде орындауының себептерін анықтады: қабілеті төмен оқушылар уақытты көп пайдаланғанның өзінде сабақты меңгеру дағдысына жете алмайды; талантты балалар небәрі 5%, басқалар орындай алмайтын белгіленген мерзімде тапсырманы орындап үлгеретіндер.

Америка психологтары Дж. Кэрролл мен Б. Блум оқушыларды деңгейлік саралау барысында үш деңгейді белгіледі:

- минимальды (төменгі деңгей).
- базалық (орташа деңгей).
- шығармашылық (жоғары деңгей).

Осы үш деңгей бойынша мынадай тұжырым жасауға болады:

- жалпы немесе қабілетсіз бала жоқ;
- өзара сәйкестік, өзара жарысу басқа оқушыдай білмегенмен, іздену арқылы дамып жетіледі.

Оқушыларды деңгейлік тапсырма негізінде оқыту өз бастауын деңгейлік оқыту технологиясынан алады. Әлемдік тілдерді оқыту әдістемесінде жекелеген пәндерді (ағылшын, неміс, француз т.б.) оқытуда деңгейлік тапсырмалар қолдану кеңінен тараған.

А. А.Кирсанов оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту мақсатында оқу процесінің әр кезеңінде оқу тобына түрлі деңгейдегі тапсырма

ұсынып, деңгейлік тапсырмалардың тиімділігін ғылыми тұрғыда дәлелдеп берген[4].

Аталған ғалымдардың еңбектеріне жасалған қысқаша талдау нәтижесі деңгейлік тапсырмаларыды сабақты қолданудың тиімділігінің жылдан-жылға өсіп отырғандығын дәлелдейді.

Қазақстандық ғылымдар оқу процесіне инновациялық процестерді енгізуде және жаңа идеяларды қолдануда өз үлестерін қосты. Оқу тапсырмалары мәселесі бойынша Ж.Ж. Қараевтың деңгейлік саралау технологиясын атап өту қажет[5].

Соңғы уақытта Т.Т Галиевтің технологиясының маңызы артуда. Автор ұсынған жүйелі тапсырмалар оқушыларды бақылауды және аттестациядан қолданылады. Ол ұсынған үш деңгейлік тапсырма құрамында бақылау сұрақтары және күрделілігі жоғары, орташа, төмен тапсырмалар бар. Тапсырмалар деңгейі оқушылардың өзіндік танымының дамуын қабілеттендіреді және өзіндік бағалауды түзетуге мүмкіндік береді [6].

Білімді жүйелеу маңызды ал оны игеріп баяндау көрсете білу бұл әрине Блум таксономиясы. Блум таксономиясыны шығуы және оның білім жүйесіне кірігуі және енуі алдында бұл таксономияның шығу тегін түсінейік. Блум таксономиясы бұл педагогикалық мақсаттардың біріңғай жүйесі. Бұл таксономияны ұсынған оқымыстылар және басшылық еткен Бенджамин Блум болды. 1956 жылы жарық көрген кітап «Таксономия білім беру мақсаттары: таным саласы». Бұдан кейінгі кезде Блум таксономиясын кейінгі онжылдықта Д. Кратовол және де басқанда оқымыстылар екінші бөлігін қарастырды. Ол аффективті аймақ болды.

«Таксономия» сөзі биологиядан алынған. Ол күрделілігінің өсуі бойынша (яғни, иерархия бойынша) бірінен соң бірі кезектеіп орналасуы және сол байланыс объектілерді жүйеленуін білдіреді .

Блум таксономиясы ұсынатын дүние жүйеленген тапсырмалар, мұғалімнің оқушыларға деген бағыты әрине білім жоспарына сай. Білім берудің мақсаттары үш негізгі топқа бөлінеді: когнитивтік, аффективтік және психомоторлық. Бұл негізгі топтар жақындататын түсініктер «білемін», «сезінемін», «жасаймын». Әрине бәрімізге белгілі әр бір жанның көтерілуі яғни бір жетістікке жету жолында өз біліктілігін әр түрлі бағытта артыруы керек. Бұл

таксономияның міндетеріне жататын, ұсаздардың жоғарыда айтылған жүйелі дамуға деген құлшынысының білім беру жүйесінде артуы.

Жоғарыда айтылып отырған білім беру жүйесінің өзгеруі әрине білімді жүйелеменде айқындалады Жаңартылған білім мазмұнында Блум таксономиясын қолданылады.

Білім берудің қай деңгейінде болса да бағалау жүйесі оқушының оқу материалының қаншалықты деңгейде меңгергенін, оларда қандай дағдыларының қаншалықты қалыптасқанын анықтауға мүмкіндік қажет. Блум таксономиясы Қазақстандағы білім беру жүйесін жаңартуды ең тиімді иерархия ретінде алынған. Таксономия білім алушылардың жеткен деңгейін, оқу нәтижелерін бақылауға, өлшемдерін салыстыруға берілген. Бұл таксономия оқушылардың білім жетістіктерін бағалауда, білім алушылар дайындығының жалпы деңгейіндегі өзгерістерді, оқудағы жетістіктерінің және білім беру процесінде орын алатын қиындықтарының шынайы сипаттамасын алуға мүмкіндік береді. Оқушылардың ақпаратты меңгеруі, ақпаратты өңдеуі, шығармашылық және жобалық қызмет, ойын жеткізу және т.б. танымдық қызметінің динамикасын тіркеуге қолайлы.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Ильин.Е.Н. Шаги на встречу. Москва, 2000 г.
2. Кларин М.В. Инновации в мировом педагогике: Обучение на основе исследования, игры и дискуссии. Рига 2015 97 с.
3. Бенджамин Блум «Таксономия образовательных целей; сфера познания», 2016. -235 с.
4. Кирсанов А.А. Индивидуализация учебной деятельности как педагогическая проблема. Казань, 2012,-223 с.
5. Караев Ж.А. Активизация познавательной деятельности учащихся в условиях применение компьютерной технологии: диссертация докт.пед. наук, 1994, -287с.
6. Галиев Т.Т Системный подход к интенсификации учебного процесса. Шымкент, 1998, -60 с.

Д.п.н, профессор Мусалимов Т.К., магистр, ст.преп. Колбатыр С.А.
НАО «Казахский агротехнический университет им. С.Сейфуллина», Казахстан

К.т.н., доцент Тукашев Ж.Б.
«Казахско-русский международный университет», Казахстан

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ НАУЧНЫХ ПОНЯТИЙ В ГРАФИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ

В настоящее время одной из важнейших задач вуза является обеспечение усвоения студентами системы знаний основ наук. При этом научные понятия являются основным компонентом систем научных знаний.

Формирование у будущих бакалавров инженерно - технических специальностей научных понятий – одна из основных задач обучения графическим дисциплинам.

Принято считать, что основу любого учебного предмета составляет система взаимосвязанных понятий, от качества, усвоения которого зависит конечный результат обучающихся данной учебной дисциплине. Для того, чтобы раскрыть процесс формирования понятий необходимо иметь методологическую базу, иметь представление о терминологии, которая при этом используется [1, с.50-53].

Исходным основанием формирования понятий и развития умственной деятельности в отечественной педагогической психологии являются исследования Блонского П.П. [2].

Овладение научным понятием требует от обучающихся активной мыслительной деятельности, при этом и само мышление невозможно без понятий. Процесс усвоения понятий оказывает определенное влияние на развитие логического мышления студентов. При этом понятие составляет фундамент логического мышления.

Существенный вклад в исследование проблемы формирования понятий внес С.Л.Рубинштейн [3]. Он впервые выделил мышление как процесс, как деятельность, указывая на аналитико-синтетический характер мыслительной деятельности. Именно эта форма дает возможность рассмотреть предмет

изучения с разных сторон, в новых контекстах и связях и раскрывает его многообразное содержание.

Начертательная геометрия и инженерная графика - графические дисциплины нашего исследования имеют геометрическую, математическую основу. Следовательно, развитие научных понятий в графической деятельности, по-нашему мнению приемлемо для наших теоретических положений, как соответствующее направлению исследований формальной логики.

При этом, понятия являются базисными единицами в системе знаний, то проблема развития и совершенствования методов формирования научных, понятий у студентов в любой учебной дисциплине, в частности в начертательной геометрии и инженерной графике, на сегодня остается актуальной. От степени ее решения зависит качество усвоения знаний, развития логического мышления, пространственных представлений и т.д.

Как показывают результаты исследований П.Я.Гальперина, В.З.Давыдова, Н.Ф.Галызиной, Н.А.Менчинской, М.Н.Шардакова, где выявлены основные закономерности процесса «усвоения понятий». В психологию термин усвоение понятий введен для обозначения процесса образования научных понятий у обучающихся, содержание которых дано извне.

Изучая процесс образования понятий в мышлении индивида Л.С.Выготский подчеркивал, что, овладевал понятием, и «он переходит к новой высшей форме интеллектуальной деятельности- к мышлению в понятиях» [4, с.52]. Им также были сформулированы основные условия, определяющие основные понятия: системность и осознанность. Именно осознанность отличает научное понятие.

Мышление тесно связано с речью. Несмотря на это, человек в мышлении достаточно опирается не на слова, а на образы, не на понятия, а на обобщенные представления. Мышление в образах помогает легче и быстрее решить любую мыслительную задачу. Поэтому в психологии появились термины-понятия: образ-мысль, образ-представление. Они различны по той роли, которую играют в мышлении. Можно сказать так; образ-представление исчерпывает содержание и возможности наглядного мышления, что весьма существенно в графической деятельности; а образ-мысль служит опорой, материалом для рассуждений.

Человек мыслит не отдельными понятиями, а суждениями, содержащими понятия. Л.С.Выготский, характеризуя понятие как сложную систему суждений, приведенную в единство, писал: «...Следовательно, структура понятия с нашей точки зрения, раскрывается в системе суждений, в комплексе актов мышления, представляющих собой единое целостное образование, обладающее собственными закономерностями» [4, с.77].

«Процесс формирования и развития понятий – в такой же степени сложный противоречивый процесс, как процесс нашего познания в целом. Понятие постепенно изменяется, развивается, отражая все глубже соответствующие предметы окружающего нас мира, и тем самым отражая диалектику развития этих предметов, их движение, изменение, совершающиеся в них переходы от старого качества к новому качеству, борьбу и единство имеющихся в них противоположных сил и тенденций» [5, с.77].

Общеизвестно, что научные понятия, прежде всего, возникают в процессе практической деятельности, которая предшествует их образованию. При правильной постановке процесса восприятия учебного графического материала студенты осознают изучаемые явления и предметы, выявляют и уточняют представления о них, устанавливают связи между ними. Сказанное обеспечивает образование научных понятий, что является одной из основных задач графического образования.

На наш взгляд, при таких условиях процесс образования понятий об изучаемых дисциплинах и явлениях протекает у обучающихся более успешно.

В основе чувственной и рациональной форм отражения человеком объективной деятельности лежат временные нервные связи. Согласно учению И.П.Павлова, временные нервные связи- явление не только физиологическое, но и психологическое, ибо «...образование временных связей, т.е. этих ассоциаций, как они всегда назывались, это и есть понимание, это и есть знание, это есть приобретение новых знаний» [6, с.579].

Как пишет Рубинштейн, мыслить человек начинает, когда у него появляется потребность что-то понять. «Мышление обычно начинается с проблемы или вопроса, с удивления или недоумения, с противоречия. Разрешение задачи является естественным завершением мыслительного процесса» [7, с.347].

Психолого-педагогические исследования показывают, что обучающиеся не сразу схватывают все признаки понятия, а постепенно овладевают ими в процессе обучения графическим дисциплинам.

Как показывает опыт работы в вузе, новые понятия для студентов являются неожиданными, нет общих представлений, которые должны были быть получены от смежных дисциплин школьной и вузовской программ, отсутствует жизненный и познавательный опыт. Естественно, это подготавливает к восприятию более сложных, абстрактных и пространственных понятий.

При этом, источником формирования понятий, как показывает психолого-педагогические исследования, являются теоретические знания, практическая работа, знания и личный опыт студента. Подтверждением этому является, например, развитие понятия в геометрических поверхностях. Источником его формирования является комплекс теоретических знаний, сообщаемых студентам по начертательной геометрии и инженерной графике.

Вместе с тем, начертательная геометрия, как наука, а также инженерная графика, техническое черчение, как учебный предмет имеют свою особую, присущую только им логику и систему познания, и свои особые приложения к реальной действительности.

Изучение и развитие геометрических понятий в графической деятельности, по нашему мнению, обычно начинается с их определения. Это объясняется тем, что, например правильные геометрические тела и фигуры представляют собой идеальные геометрические образы. Поэтому существенным отличием геометрических пространственных образов (геометрические объемные поверхности) от других является их единственные, присущие им, геометрические свойства, отличающие их от других геометрических образов.

Значительная часть технических форм в графической деятельности представляют собой сочетание геометрических форм как правильных, полных и усеченных, так и неправильных. Анализ форм технических деталей и их геометрических понятий представляют взаимозависимую развивающую основу формирования и развития пространственных представлений.

Итак, на геометрических понятиях в технике во многом основываются пространственные технические представления. При этом, сформированность геометрических понятий в огромной степени определяет

пространственные представления, необходимые для чтения чертежей – процесса, изображенного на чертеже. Знание условностей и правил системы ортогональных проекций чертежа при развитых пространственных представлениях и воображении дает возможность правильно составлять и выполнять чертежи, а также читать их.

Литература

1. Мусалимов Т.К. Методические основы развития и формирования научных понятий в начертательной геометрии и инженерной графике. Материалы за VIII Международна научно практична конференция. София. «Белград-БГ» ООД-2012.с.50-53.
2. Блонский П.П. Избранные педагогические и психологические сочинения в 2-х томах.- М.: Педагогика, 1979. – Т.2 – 384с.
3. Рубинштейн С.Л. О мышлении и путях его исследования. М.: Изд. АПН РСФСР, 1960.-116с.
4. Выготский Л.С. Детская психология. Собр.соч., т.4.с.432 М., 1970.
5. Горский Д.П. К вопросу об образовании и развития понятий. «Вопросы философии», 1951, №4, с.77.
6. Павлов И.П. Павловские среды. М.-л., АПН СССР, 1959, т.2,с 579.
7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. М., 1985, с.704.

Голимчук Е. А., Шерер Н. П.

КГУ ОШ № 32, г. Караганда

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ С ДЕТЬМИ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ НА УРОКАХ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Потребность в общении - одна из самых главных в жизни человека. Владение коммуникативными умениями на высоком уровне позволяет эффективно взаимодействовать с другими людьми при различных видах деятельности. Важно начать формирование коммуникативных умений именно в младшем школьном возрасте для поэтапного развития в дальнейшем. Младший школьный возраст связан с вхождением в школьное обучение, как наиболее систематизированную форму общения, что предопределяет переход от наглядно-образного конкретного ситуативного к абстрактному мышлению, к умению выделять существенные связи, строить рассуждения, делать умозаключения, выводы. (1.)

Общение - неотъемлемая часть любого урока, поэтому формирование коммуникативных умений учащихся ведет к повышению качества учебно-воспитательного процесса.

Общение ребенка – это не только умение вступать в контакт и вести разговор с собеседником, но и умение внимательно и активно слушать и слышать, использовать мимику и жесты для более экспрессивного выражения своих мыслей.

Особого внимания в этом плане требуют дети с проблемами в психофизическом развитии. Из опыта нашей педагогической деятельности с детьми с ограниченными возможностями здоровья можем отметить, что дети испытывают серьезные трудности в общении с окружающими, особенно со сверстниками. Они не умеют по собственной инициативе начать разговор, обратиться к другому человеку, порой даже стесняются ответить соответствующим образом, если к ним обращается кто-либо. Учащиеся не могут поддержать и развить установившийся контакт, адекватно выражать свою

симпатию, сопереживание, поэтому часто конфликтуют или замыкаются в одиночестве.

Проблема социализации и повышения эффективности обучения таких детей, овладение ими коммуникативными умениями является в настоящее время одной из актуальных в теории и практике педагогики и психологии, поскольку коммуникация, являясь частью общения, возникает и развивается в процессе общения.

К коммуникативным умениям, формируемым в младшем школьном возрасте относятся:

- планирование учебного сотрудничества с учителем и сверстниками - определение целей, функций участников, способов взаимодействия;

- постановка вопросов - инициативное сотрудничество в поиске и сборе информации;

- разрешение конфликтов - выявление, идентификация проблемы, поиск и оценка альтернативных способов разрешения конфликтов, принятие решения и его реализации;

- управление поведением партнера - контроль, коррекция, оценка его действий;

- умение с достаточной полнотой и точностью выражать свои мысли в соответствии с задачами и условиями коммуникации;

- владение монологической и диалогической формами речи в соответствии с грамматическими и синтаксическими нормами родного языка.

Для развития коммуникативных умений на своих уроках активно используем и применяем различные игровые приемы, которые способствуют формированию и развитию коммуникативных способностей детей.

Участие детей в играх и упражнениях обеспечивает возникновение между детьми партнерских отношений, а групповая поддержка вызывает чувство защищенности, и даже самые робкие и тревожные дети преодолевают страх.

Предлагаем рассмотреть некоторые игры способствующие формированию коммуникативных навыков с детьми с особыми образовательными потребностями.

Игра «Давайте поздороваемся»

Цель: почувствовать свое тело, снять мышечное напряжение, преодолеть отчужденность.

Участники по сигналу ведущего хаотично двигаются по комнате и здороваются со всеми, кто встречается на их пути (возможно, что кто-то будет специально стремиться поздороваться именно с тем, кто обычно не обращает на него внимания). Здороваться надо определенным образом:

один хлопок — здороваемся за руку,
два хлопка — здороваемся плечиками,
три хлопка — здороваемся спинками.

Примечание. Для полноты тактильных ощущений желательно ввести запрет на разговоры.

Игра «Варежки»

Цель. Развитие коммуникативных навыков.

Оборудование. Карандаши 3-х цветов, 2 листа бумаги, вырезанные в форме варежек с одинаковым не закрашенным узором.

Описание игры. В игре участвуют двое детей. Они должны одинаково раскрасить варежки.

Другой вариант игры. Четверо детей разбиваются на пары, каждой паре по 2 варежки. Какая пара закончит раскрашивать быстрее, та победит.

Усложнение задания – рисовать на варежках узор.

Игра «Зеркало»

Цель. Развитие коммуникативных навыков, умения действовать согласованно, совершать произвольные движения.

Описание игры. Перед началом игры проводится разминка. Взрослый становится перед детьми и просит как можно точнее повторять его движения. Он демонстрирует легкие физические упражнения, а дети воспроизводят его движения. После этого дети разбиваются на пары и каждая пара по очереди «выступает» перед остальными. В каждой паре один совершает какое – либо действие (например, хлопает в ладоши, или поднимает руки, или делает наклоны в сторону), а другой пытается как можно точнее воспроизвести его движение, как в зеркале. Каждая пара сама решает, кто будет показывать, а кто воспроизводить движения. Все остальные оценивают, насколько хорошо

работает зеркало. Показателями «правильности» зеркала является точность и одновременность движений.

Если зеркало искажает или опаздывает, оно испорченное или кривое. Паре детей предлагается потренироваться и «починить» испорченное зеркало. Показав 2-3 движения, пара детей садится на место, а следующая демонстрирует свою «зеркальность».

Игра «Сборы в поход»

Цель. Развить коммуникативные навыки, воображение, способность передавать сообщения невербальными средствами, закрепить навык чтения простых слов.

Описание игры. Все играющие делятся на пары. Взрослый объясняет, что они живут на 9-ом этаже и собираются идти в поход. Один ребёнок из пары уже спустился на улицу, но вспомнил, что забыл взять некоторые вещи. Подниматься вверх с рюкзаком тяжело, поэтому он пытается жестами передать своему напарнику, выглянувшему в окно, что же он забыл. После этого один ребёнок из каждой пары получает листок, на котором печатными буквами написаны названия трёх предметов (например, мяч очки, ложка). Все пары становятся в ряд и выполняют задания.

Примечание. Разговаривать при проведении этой игры нельзя.

Игра «Комплименты»

Цель. Развить коммуникативные навыки, научить детей быть внимательными по отношению друг к другу, говорить комплименты, снять эмоциональное напряжение.

Оборудование. Маленький мячик.

Описание игры. Дети становятся в круг. Взрослый спрашивает, знают ли они что такое комплименты (приятные слова, которыми люди радуют друг друга). Взрослый предлагает, передавая мячик по кругу, говорить комплименты тому, кто его получает. В ответ на комплимент в свой адрес ребёнок должен обязательно говорить: «Спасибо, очень приятно!». Начать, разумеется, должен взрослый. Он первым передаёт мячик соседу и говорит, например: «Люба, какие у тебя сегодня красивые бантики!»

Обязательное условие – смотреть в глаза тому, с кем в данный момент говоришь.

Игра «Волшебные очки»

Цель. Развить коммуникативные навыки, научить детей быть внимательными по отношению друг к другу, говорить комплименты, снять эмоциональное напряжение.

Описание игры. Учитель приносит коробочку с сюрпризом и торжественно объявляет: «Я хочу показать вам волшебные очки. Тот, кто их наденет, увидит только хорошее в других, и даже то хорошее, что человек иногда прячет от всех. Вот я сейчас примерю эти очки... Ой, какие вы все красивые, веселые!»

Подходя к каждому ребенку, взрослый называет какое-либо его достоинство (кто-то хорошо рисует, кто-то умеет строить из кубиков, у кого-то красивое платье и пр.).

«А теперь мне хочется, чтобы каждый из вас примерил эти очки и хорошенько рассмотрел своего соседа. Может они помогут рассмотреть то, что вы раньше не замечали».

Дети по очереди надевают волшебные очки и называют достоинства своих товарищей. В случае, если кто-то затрудняется, можно помочь и подсказать. Повторения одних и тех же достоинств здесь не страшны, хотя желательно расширять круг хороших качеств.

Подводя итог, можно сделать следующие выводы о том, что данные игровые приемы работы на уроках формируют умение слушать других, активизируют познавательную деятельность, вызывают интерес и способствуют умению общаться, т.е. являются эффективным средством развития коммуникативных компетенций личности.

Используемая литература:

1. Источник. Ключева Н. В. «Учим детей общению». Ярославль: академия развития 1997г.

http://www.9355.ru/articles/art_12/art_12%20img/00613.png

2. Источник. Панфилова М.А. Игротерапия общения: Тесты и коррекционные игры. Практическое пособие для психологов, педагогов и родителей. – М.: «Издательство ГНОМ и Д», 2005. – 160 с. (В помощь психологу)

<http://magiccrochet.ru/wp-content/uploads/2015/03/klubok-03.jpg>

3. Источник. Развивалки для подготовки к школе: развивающие игры для детей / авт.-сост. С.В.Водолазьякая. – М.: Эксмо, 2009.

<http://amarez.com/uploads/posts/2012->

[12/1356687833_fotolia_31044851_subscription_1.jpg](http://amarez.com/uploads/posts/2012-12/1356687833_fotolia_31044851_subscription_1.jpg)

POLITOLOGIA

Regionalne polityczne procesy

Kalenova T.K., Ospanova A.N., Nurbayev Zh. N., Atayeva T.T.

Nur-Sultan, Kazakhstan

PROBLEMS OF WATER SECURITY IN THE WORLD

The term "water wars" was first mentioned in 1985 in the comments former UN Secretary-General B.B. Gali, who, appreciating prospects for conflict in the Middle East, suggested that the next the war on this earth will be for water. Then, already in the 1990s, this concept entered the political dictionary and, having migrated to the journalistic dictionary, became one of the main "horrors" of the coming XXI century. For the reason that, that the impetus for the development of this topic was precisely the Arab-Israeli conflict, the first scientific work on international water conflict studies were devoted to the Middle East settlement [1].

Gradually there was a change in theoretical approaches to water problem. As T. Nuff wrote, "under limited conditions, water becomes a very symbolic, poisonous, aggregated, sharp, substantial, complex, zero-sum, involving force and prestige, as well as prone to conflict and extremely difficult to permission".

A high-profile claim that raised the topic of water challenges on such a high level sounded so that due to the unprecedented growth demand for fresh water in the next century control over water resources will become an objective reason for armed conflicts. At This initial thesis that water scarcity leads to conflict and, in extreme form, to war, was not tested, but accepted by the scientific and political community as axiom .

However, an in-depth study of water issues has forced correct this approach. Already in the early 2000s. Proposed consider water conflicts in a more complex and multifaceted way, rather than only through the possibility of armed conflicts.

Gradually, "water wars" were replaced by such concepts as "international ", "conflicts of varying degrees of intensity", "international disagreements", and in scientific papers began to be placed under the question is the initial premise of the objective inevitability of water wars.

A significant contribution has been made to the study of the humanities aspects of the water problem in developing and least developed countries. The most productive tool was the concept of virtual water J. Allan , or the "water footprint" of A. Hoekstra and A. Chapagein, which made it possible to single out the water component in international trade and use it as a tool to resolve conflicts or reduce tensions in water-scarce regions. Research data contributed to the fact that gradually

water began to be regarded as an occasion for an international conflict, which, accordingly, led to a surge interest in various forms of diplomatic settlement of water disputes, techniques for negotiating over natural resources, strategies for economic cooperation.

Also in the 1990s. in the wake of the rise of liberalism was developed a range of highly specialized concepts, including the concept shared resources, global governance theories, epistemological concepts and others in relation to the global water problem, but the academic popularity of these theories in the 1990s somewhat faded as the renaissance of the state in the international arena [3].

Of course, the absence of water wars as such in the past is not means their impossibility in the future, but we have to admit that such wars were not fought for a number of reasons, and not only due to less pressure from the demand side and relatively lower alternative cost of water.

In J. Kalpakian's book, which presents groundbreaking research, on three regional examples (Nile, Euphrates and Indus) it is proved that the converse hypothesis that water conflicts do not lead to international conflicts, while international conflicts exacerbate water conflicts. In addition to the classic enough for water research indicators (hydrological characteristics of the basin, abstraction structure, water use regimes, political and military conflicts in the region) the category of national identity is used. This category also includes historical contradictions between basin countries. As a result, the author comes to the conclusion that the countries never fight for water as such, but become the causes of wars, so or otherwise, elements of the identity of states.

Discussions about the impact of the water challenge on development and security is still often conducted in terms of physical scarcity water, which greatly limits the foreign policy tools of that or another state and reduces the effectiveness of public policy in this direction. Despite the attention of the political elite, expert community and business in both developed and developing countries, the problem cannot even be stopped, let alone solved. The problem is much broader, mainly due to the indispensability fresh water for people's lives, their safety, economic development and, thus, the functioning of the states themselves. Out of this arises a number of features of water resources management that determine the nature of interstate competition for water at the present stage.

The main characteristics of interactions between states in water sphere are determined by the unique features of the aquatic resources. The main of these features, which determines the political the specifics of the role of water resources, is connected, according to F. Frey, with the fact that “Water is a vital and, at the same time, scarce commodity, unevenly distributed, and a significant part of water resources located in international water basins”.

Indeed, one cannot ignore the special value of water for life and the absence of substitutes. This in extreme cases (drought, drop in water level during the irrigation season) makes its value almost infinitely high, while under relatively normal conditions the value of fresh water drops sharply.

It seems to us that although the above definition of Frey absolutely fair, it is incomplete, because it does not reflect a number of the most important features of fresh water as a subject of the state and interstate regulation and competition. These features determined by the human right to water, the place of fresh water in providing national security, cross-border regulation and, finally, the special role of water in ethics and religion. All these phenomena are directly attitude to building state policy in the field of management water resources, international trade in water-intensive products, establishing control over the flow of international rivers.

Small volume trade in water leads to increased interdependence of states, but in the case of significant supplies already creates a one-sided dependence and becomes a source of threat to national security. This thesis concerns both trade in physical water (which trade is still undeveloped, with a few exceptions), and virtual (in the Russian language the literature also contains the terms "trade in water-intensive products", "Trading in conditional water").

Quoting A. Sen, “there is no such thing as an apolitical food problem”, E. Lopez-Gan and a number of others. The authors consider this view to be absolutely fair in relation to water problem⁶⁸. Therefore, the challenge facing buyer countries fresh water, is to determine the cost-effective and not national security threatening volume of imports of virtual and, in some cases, and "raw" water.

In a broader sense, we are talking about the formation of a national and the international level of the policy of effective intensive, and not extensive water use. At the same time, the creation and implementation of such policy is considered precisely in the context of the concept of ensuring environmental safety, which was proposed by J. Matthews in 1989 ⁶⁹ y. and was a reaction to concerns about a possible

increase in the number interstate conflicts over natural resources. Gradually the idea evolved into the concept of supporting the state of the biosphere, necessary for adequate human life. The result was two complementary approaches: the green growth approach (opportunities for further exploitation of natural resources by improving efficiency, renewable resources), actively supported representatives of the neoclassical economic school, and the concept "limitations of the Earth" (concept of planetary boundaries).

This concept is aimed at finding the optimal accounting short-term and long-term development indicators, primarily through the lens of food and water security. About how to practice, such different concepts appear and how they affect regional and global positions of individual countries. Cross-border regulation. Source of cross-border problems regulation is, in fact, the imposition of the political map of the world on the map water basins. There are 263 international basins on Earth (to such basins include those on whose territory two or more countries are located). They contain 60% of fresh water, and over the territory they occupy half of the earth's surface. International pools partially occupy the territory of 145 countries, and the territory of 21 states fully included in international pools.

At the same time, international aquifers, which also have the structure of basins, and according to UNESCO estimates there are 27374 of them, has received less attention so far. Moreover, for dry countries and regions such water horizons are sometimes the main and even the only source drinking water: in Saudi Arabia, the share of such sources exceeds 90%, in Sicily the groundwater aquifers provide over half of the island's water intake. After blocking the North Crimean canal, which supplied 85% of the peninsula's water, is actively the possibilities of active exploitation of groundwater horizons in the Crimea. However, predatory development of such horizons causes tremendous damage to the ecosystem, and in the future it can dramatically worsen the economic situation of the region ethical factor. Water throughout history played a system-forming role in the life of any society, determining routes of nomads, the history of the expansion of empires, the activity of those or other peoples in trade or agriculture. Beyond textbooks history, water has found its reflection in all, without exception, world religions. In fact, in the absence of developed international law, i.e. fixed generally accepted norms, the only source codified norms regarding water use today often turn out to be only religious texts, and some experts actively trying to deduce the best forms of water management from religious doctrines.

From the point of view of the concept of sustainable development it is impossible to increase the pressure on natural resources indefinitely and sharply improve the standard of living of large groups of the population, therefore the principle sacrifice, which is reflected in all world religions, can be an effective vector of environmental policy.

Thus, A. Chuvieko directly proposes to use religious norms proclaiming that a rich spiritual life, and not material wealth, is the source of happiness. A leading specialist in water conflictology, A. Wulff, has also recently been actively trying to integrate sacredness and religious component in the understanding and management of water conflicts. Accordingly, the ethical factor in relation to water conflicts must be taken into account both from a cultural and anthropological point of view, and from a legal point of view, since in a number of cases religious treatises become the source of customary law, and ancient norms as a tool of persuasion in the 21st century for poorly educated groups population in developing and less developed countries.

The global water problem and the indicated features of water resources as an object of international relations have a direct effect on the desire of states to extend their sovereign rights to these resources and, at the same time, use every opportunity to influence the government of other states sovereign waters. However, this universal reaction is by no means leads to a unified international political perception of water resources.

Literature:

1. Данилов - Данильян В.И., Пряжинская В.Г. Обеспечение водной безопасности – одна из важнейших задач системы национальной безопасности России // В сб.: Научное обеспечение реализации Водной стратегии Российской Федерации на период до 2020 года. Петрозаводск, 2015. С. 14–24.
2. Priscoli J. D. Reflections on the nexus of politics, ethics, religion and contemporary water resources decisions / J. D. Priscoli. //Water Policy. – 2012. – Т. 14. – С. 21.
3. Allan J.A. The Middle East water question: Hydropolitics and the global economy / J.A.Allan. – I.B.Tauris, London. – 2001

CONTENTS

EKONOMICZNE NAUKI

Zewnętrzna działalność gospodarcza

Залесский Б.Л. РЕГИОНЫ РАСШИРЯЮТ ПРАКТИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО... 3

Marketing i management

Бившева Л.О., Бумар Т.С., Безсоний А.О. СУЧАСНИЙ ДОСВІД

ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ..... 7

Ewidencja i audyt

Цой А.Р., Разливаева Л.Д. УПРАВЛЕНИЕ СЕБЕСТОИМОСТЬЮ НА

ПРЕДПРИЯТИИ..... 9

Кыздарбекова А.Т, Разливаева Л.В. ПОСТОЯННЫЕ И ПЕРЕМЕННЫЕ ЗАТРАТЫ
В УПРАВЛЕНЧЕСКОМ УЧЁТЕ 13

Мадиева К.С. , Ерғали Д.Ғ. ҮСТЕМЕ ШЫҒЫСТАРДЫ ЕСЕПКЕ АЛУМЕН

ТАРАТУДЫҢ ӨЛЕМДІК ӨДІСТЕМЕСІ 18

FILOLOGICZNE NAUKI

Metodyka wykładania języka i literatury

Байузакова А.К. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ

ДОСТИЖЕНИЯ ОЖИДАЕМЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА 26

HISTORIA

Оспанова К.Ж. С.Ж. АСФЕНДИЯРОВ ЖӘНЕ ОНЫҢ ОТАНДЫҚ ТАРИХ

ҒЫЛЫМЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ 30

PEDAGOGICZNE NAUKI

Беланова Н.В., Маневич В.А., Баранова Н.Г., Шаяхметова М.Т.

ОБОСНОВАНИЕ МЕТОДОВ АКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ И ПРЕПОДАВАНИЯ..... 34

Болатова А.Б. , Ибадуллаева С.Ж. , Нагашыбаева Ф.Ж. СТРУКТУРА И

РАЗВИТИЕ ПОНЯТИЯ «ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА» 39

Belgibayeva G.K. , Beisenbekova G.B. , Abylaikhan S.M. , Yelshina M.K. ,

Yespaeva R.O. THE FAMILY IS THE SOURCE OF FORMING CHILDREN 43

Współczesne metody wykładania

Әбдіғали Ә.Ә. , Ибадуллаева С.Ж. , Нағашыбаева Ф.Ж. БІЛІМ БЕРУ	
ПРОЦЕСІНДЕ ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУДЫҢ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	49
Әлиасқар Г. , Қалиева А.Б. БИОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ	
АҚПАРАТТЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	53
Ұлдана Иманғали, Ыдырыс Әлібек МЕКТЕПТЕГІ БІЛІМ БЕРУДЕ САНДЫҚ	
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ	57
Серікбай А.О. , Ибадуллаева С.Ж., Нағашыбаева Ф.Ж. БИОЛОГИЯ	
САБАҒЫНДА БЛУМ ТАКСОНОМИЯСЫН КОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	62
Мусалимов Т.К., Колбатыр С.А., Тукашев Ж.Б. ОСОБЕННОСТИ	
ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ НАУЧНЫХ ПОНЯТИЙ В ГРАФИЧЕСКОЙ	
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ	66
Голимчук Е. А., Шерер Н. П. ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ	
НАВЫКОВ С ДЕТЬМИ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ НА	
УРОКАХ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ.	71

POLITOLOGIA

Regionalne polityczne procesy

Kalenova T.K., Ospanova A.N., Nurbayev Zh. N., Atayeva T. PROBLEMS OF	
WATER SECURITY IN THE WORLD	77
CONTENTS.....	82

295685
295638
295494
295633
295718
295546
295551
295042
295462
295553
295463
295464
295465
295466
295514
295695
295564